

Mens en Wereld

HET is Koninginnedag. Ik zit op het balkon in het zonnetje en door de kiertjes van mijn ogen zie ik de burens op straat hun auto's schoonmaken. Ik hoor de toeters van de kleintjes. Fijn, dat die altijd weer gauw stukgaan, die ondingen. Mijn eigen kroost probeert bruin te worden. Vorige jaren gingen ze altijd de stad in om dan, laat in de middag, opgetogen thuis te komen propvol patat en popcorn en met ballpoints of waardeloze vulpenpen, die ze ergens gewonnen hadden. Maar de stad lokt nu niet, blijkbaar.

'Ga je straks mee naar opa, naar de koningin kijken op de t.v.?' vraagt een klein meisje aan haar zusje. 'Niks hoor,' roept het zusje naar boven, 'veels te zonde van het mooie weer!'

'Gek', denk ik, 'dat is nu één generatie verder en ze vinden er niets meer aan.' Vroeger bij ons thuis was het heel gewoon, dat je naar de koningin ging kijken. Mijn familie was namelijk met mate koningsgezind. Uitbundigheid was er niet bij, maar het was tenslotte een instelling van de Heere en stel je voor, dat ze er niet waren, dan kreeg je de socialen, mensen zonder God of gebod en dat gaf ook alleen maar slechtheid. Verder zagen ze het nut er ook niet helemaal van in en daarom gingen we altijd maar naar ze kijken, als we de kans kregen. Dat was dan nog het enige.

Urenlang heb ik netjes aan de stoeprand gestaan om glimpen op te vangen, want op het kritieke moment sprong er altijd wel de een of andere enthousiasteling voor je neus, om op je tenen hoera te gaan schreeuwen. 'k Heb ze wel geknepen, uit wraak, maar dat merkten ze niet eens.

Toen mijn eigen kroost naarstig allerlei damesbladen begon af te stropen om foto's van het koninklijk huis, leek het me wel leuk, als ze de koningin ook eens 'in het echt' zagen en bij de eerstvolgende gelegenheid toog ik met mijn drieluik op twee trammen naar een gunstige plaats op de route. 'Als we maar weer terug zijn voor de t.v.', was de dreigende voorwaarde, want het was duidelijk, ze gingen mee om mij niet voor het hoofd te stoten.

't Werd een grote teleurstelling. 'Ik heb alleen die vrouw maar gezien', hilde de jongste, toen de stoet voorbij was. 't Kostte me drie ijsjes van een kwartje en de belofte, dat het nooit meer hoefde. Toen pas was de rust weergekeerd.

Eerbied voor het gezag

DE redactie van Mens en Wereld wordt de laatste tijd een enkele keer verweten, dat zij in een richting zou koersen die niet vrij zou zijn van gevaren voor de humanistische beweging. Er bereikten ons b.v. enige brieven, waarin ons wordt verweten te weinig eerbied te hebben voor het gevestigde gezag, in het bijzonder de politie. Ook is ons het verwijt gedaan, dat wij een radicale politieke richting zouden zijn ingeslagen. Afgezien nog van de moeilijkheden, een onomstreden definitie te geven van 'het gevestigde gezag' of van 'een radicale politiek' menen wij, dat die signaleerde verwijten op een te smalle basis berusten.

Wie 'vestigt een gezag'? Dat is, om het binnen democratische grenzen te houden, de volksgemeenschap waarin wij leven. Onze democratische beginselen staan toe, dat een door de meerderheid van ons volk gekozen overheid niet de instemming behoeft te hebben van minderheden. Kritiek is vrij, gevoelens van onbehagen ten aanzien van de handelingen – of het niethandelen – van 'de gevestigde overheid' mogen, binnen bepaalde grenzen, worden geuit. Gelukkig! Het Humanistisch Verbond heeft dat wettelijk gegarandeerde recht na 1946 gehanteerd – moeten hanteren – om erkenning te vinden voor zijn streven, voor onze levensovertuiging. Had het de opvattingen van het in 1951 nog 'gevestigde gezag' – toen o.m. vertegenwoordigd door de minister van Justitie mr. Mulderij – kritiekloos geaccepteerd, dan zou het er nu nog met onze geestelijke arbeid voor buitenkerkelijken droevig uitzien. Men leze daarover de brochure 'Stenen voor brood' (1952) op na.

Hoe men in die jaren in katholieke kring nog dacht over de taak, die 'het gevestigde gezag' – in casu: onze democratisch gekozen regering – het Humanistisch Verbond mocht toebeden, kan men nagaan in het rapport 'Overheid en Humanistisch Verbond', in 1954 uitgebracht door het (r.k.) Centrum voor Staatskundige Vorming. Daar kan men lezen, dat het 'tot deze concrete eisen behoort dat de overheid zich in het algemeen niet mengt in het recht van iedere Nederlander naar eigen levensovertuiging te leven. Doch anderzijds geldt ook dat de overheid op haar wijze er over waakt dat de erkenning van God en godsdienst niet ondermijnd wordt.' (Cur-

sivering door ons. Redactie). Misschien wat vrij geïnterpreteerd kan men uit die passage concluderen, dat 'de gevestigde overheid' het 'a-godsdienstige' of 'anti-godsdienstige' humanisme als een tweederangs levensovertuiging zou moeten behandelen. Hetgeen tóén soms geschiedde; had het Humanistisch Verbond destijds die opvattingen over en van 'het gevestigde gezag' klakkeloos aanvaard, dan had het nooit die positie in het Nederlandse geestelijke leven kunnen op-eisen welke het thans inneemt. Gelukkig dus, dat het kritisch durfde te staan tegenover 'het gevestigde gezag'.

Wij willen met het bovenstaande aantonen, dat wij als humanisten, als democraten een eigen visie mogen ja móeten hebben op dat 'gevestigde gezag' en de wijze, waarop dat zijn 'gezag' uitoefent. Dat kan tot politieke activiteit van humanisten voeren, politieke activiteiten die ieder op eigen wijze zal moeten uitoefenen en waar maken. En het grootse van de humanistische gedachtenwereld is, dat zij verschillende (ook politieke!) opvattingen tolereert, wenselijk acht, respecteert.

OVER het verwijt, een 'radicale politieke koers' te varen zouden wij evenveel kunnen zeggen. Waarom zouden humanisten – ook vanuit hun levensovertuiging – kritiekloos de politiek van de Verenigde Staten in Vietnam moeten aanvaarden? Maar evenzeer: waarom zouden humanisten kritiekloos het machtspeel van communistisch China in Azië accepteren? Politiek is een van de (belangrijkste, zeggen sommigen) uitingen van het menselijke denken, voelen en handelen, en dat menselijke denken, voelen en handelen in al hun aspecten zijn de grondslagen van de humanistische levensovertuiging. Wat de een in dat denken, voelen en handelen 'radicaal' noemt zal de ander wellicht als 'conservatief' betitelen. Dat lijkt verwarrend, maar is het niet voor de werkelijk levende mens, omdat in die meningsverschillen de veelzijdige aspecten van de menselijke geest tot uiting komen. Meningsverschillen, waarover discussie mogelijk is, maar die wij moeten accepteren en respecteren.

De redactie van Mens en Wereld ziet het als haar taak te trachten die verschillende aspecten

(Zie verder pag. 5)

**Uitgave van het Humanistisch Verbond – Verschijnt om de veertien dagen
21ste jaargang no 10 – 14 mei 1966**

Kritisch allerlei

door R. de la Rie

IK WEET NIET of u de televisie-uitzending hebt gezien, die de VPRO onder de titel Ton d'r Op afgelopen donderdag heeft uitgezonden. Op het moment waarop ik dit schrijf, is de uitzending nog niet geweest, en ik kan u dus niet vertellen welke enorme bedragen de 171 kunstwerken zullen hebben opgebracht als u deze regels leest. U hebt dat inmiddels in de krant kunnen lezen trouwens. Ik wil u alleen even herinneren aan het boekje Apartheid dat dezer dagen bij de uitgeverij Paris is verschenen, een boekje dat wel iets met die uitzending te maken heeft. Dr. K. L. Roskam, drs. Fenna van den Burg, A. Bhabha, drs. J. van der Doel, prof. H. A. Gomperts, prof. dr. Gesina van der Molen, prof. J. Presser, dr. J. H. A. J. S. Bruins Slot, Kanunnik L. John Collins (u weet wel, die 'communist') en 'een medewerker van de NRC' hebben er ieder een hoofdstuk in geschreven. De laatste verkiest de anonimiteit, omdat hij onder de democratie à la Verwoerd anders ongetwijfeld nooit meer Zuid-Afrika binnenkomt. Als u niet alleen op Van Dis wilt afgaan of op die o zo fatsoenlijke kranten die vinden dat we het van hieruit toch allemaal zo moeilijk kunnen beoordelen, koop dan dat boekje. En over die actie Ton d'r Op gesproken, men kan uw bijdrage voor de slachtoffers van de apartheidspolitiek nog best gebruiken. Giro 609900.

DR. K. L. ROSKAM, hierboven genoemd, auteur van een proefschrift dat onder de titel Alleen voor Blanken als pocketboek bewerkt werd en een onthullend beeld geeft van wat apartheid eigenlijk is, is dezer dagen teruggekeerd uit Nigerië. Waarom uit Nigerië, zult u denken, als iemand op Zuid-Afrika promoveert? Het antwoord op die vraag is niet moeilijk: de Zuidafrikaanse regering weigert zulke mensen immers altijd een visum. Roskam heeft nu vijf jaar in Nigerië gewerkt, omdat hij toch iets in Afrika wilde doen. In Ikenne is hij geschiedenisleraar geweest, intussen schreef hij voor Vrij Nederland de rubriek Afrikaantjes, onder de naam Kalamu, en nu heeft hij aan Bianca Dony een interview toegestaan, dat De Nieuwe Linie heeft gepubliceerd en dat het lezen in allerlei opzichten waard is. Ik wil mij tot één opzicht beperken, het antwoord namelijk op de vraag waarom hij naar Nederland is teruggekomen: 'Zeker niet omdat het slecht is bevallen. Het enige vervelende ginds was het klimaat, al je activiteiten worden gehalveerd. Toch was ik er graag veel langer gebleven, maar een carrière in het onderwijs met pensioen e.d. is onmogelijk, omdat de opzet is, dat we zo snel

mogelijk overdragen aan Nigerianen. Ik had misschien nog tien jaar lector aan een universiteit kunnen zijn, maar daar moeten we onszelf ook overbodig maken. En dan, wat gebeurt er als je na 10 of 15 jaar in Nederland terugkomt? Iedereen vindt het erg leuk, er komen mooie stukjes over je in de krant, maar wie geeft je een goede betrekking? Al die jaren tellen in Nederland niet mee. Je past niet meer in het Nederlandse systeem. Dat is ook iets wat in Nederland zou moeten gebeuren. Er zou een garantie moeten zijn, dat mensen die niet-commercieel ontwikkelingswerk hebben gedaan, in Nederland worden geaccepteerd, er zou een soort garantie voor ons moeten zijn, dat we van hieruit verder konden bouwen aan ontwikkelingswerk. Ik weet wel dat daar organisatie voor nodig is, maar waarom zou het niet kunnen? Ik hoor hier veel praten over hulpverlening en ontwikkelingswerk, maar ik ben bang dat we wat de organisatie ervan betreft niet verder zijn dan de verantwoordelijke mensen in Afrika, die we gebrek aan organisatievermogen verwijten.'

OVER NAAR koelere streken. Wat ik toch tegen de afkoelingsperiode in Amsterdam heb, hebben enkele lezers mij gevraagd. Nu, eigenlijk niet veel, alleen dit: dat de afkoeling zo overduidelijk van één kant moet komen, en dat de politie zoveel brandstof aandraagt om de gemoederen opnieuw te verhitten. Of moeten we het soms normaal vinden, dat een 24-jarige studente, redactrice van Pharetra, blad van de Vrije Universiteit, en op de een of andere wijze betrokken bij een 'happening', door een aantal mannelijke agenten de kleren van het lijf worden gerukt, voor een 'fouillering', dat zij aan haar duimen achterover wordt gedrukt, en dat zij vervolgens in een druk bezocht vertrek lange tijd wordt verhoord met niets dan een slipje en een jasje aan? Het zal wel weer niet waar zijn, de zaak zal wel weer worden vergoelijkt en er zal wel weer druk verwezen worden naar voorschriften, die altijd wel zo uitgelegd kunnen worden dat zelfs dit mogelijk is. Maar tot mijn afkoeling draagt zoiets niet bij. Ofschoon ik niet lijd aan een soort hondetrouw aan Het Gezag, heb ik toch niet veel op met ordeverstoringen; ik zou echter bereid zijn eraan mee te doen, als het erom ging dit soort politiemensen duidelijk te maken wat beschaafde mensen onder gezag verstaan.

JOOST schrijft iedere week nog steeds zijn meesterlijke 'zeventiende-eeuwse' gedichten in De Groene. Een paar weken geleden was het dit gedichtje Op het recht:

De Overheid, zo lang gesard,
Straft elke Provo snel en hard,
Opdat zo'n Knul oock

metterdaad
Weet, dat er hier nog Recht
bestaat;
't Gezag, dat zich niet gauw
vergist,
Laat zich niet schelden voor
Fascist
En gooyt na elke domme Rel
De Schreeuwers ylins in de Cel;
Zo is dat nou toevallig, want
Er is nogh Recht in Nederland.

Wordt een Student uyt dollé
Pret
De zwarte Roetkap opgezet,
Waarna hy sterft, dan waackt
de Staat
Opdat het Recht geen Flater
slaat;
't Gezag, dat zich niet gauw
vergist,
Buckt graag voor elke slimme
List,
Opdat het Recht niet onverhoopt
Te onbekoocht van Stapel loopt;
Zo is het nou toevallig, want
Er is nogh Recht in Nederland.

En daaraan valt geen woord toe te voegen, dacht ik.

AANSTOOT is een bijna onvertaalbaar woord, want alleen in Nederland neemt iedereen dat dagelijks aan van alles. Of iedereen? Is het niet meer een kleine groep orthodox-protestantse lieden die zich, aangezien vrijwel iedere andere vrijetijdsbesteding zonde is, met deze vorm van ontspanning bezighouden? Men hoort vrijwel nooit van humanisten en andere buitenkerkelijken die aanstoot nemen aan de voortdurende beledigingen die over hun hoofden worden uitgestort. Ja toch, in de ingezonden-stukkenrubriek van de Nieuwe Rotterdamse Courant protesteert de schrijver G. K. van het Reve tegen een meneer, die van zijn boek Nader tot U heeft gezegd: 'De strekking toch gaat uit van het standpunt, dat iedere gods-

dienstigheid, ieder fatsoen, iedere zedigheid schijnheilig is.' Van het Reve antwoordt daarop:

'Ik wens mij tegen deze aantijging te verdedigen, en daag de geachte inzender uit om, aan de hand van enig tekstgedeelte van Nader tot U, zijn bewering waar te maken. Zulks zou hem, behalve tijd, ook de prijs van het boek kosten, want het fatsoen van de heer C. W. Ritter belet hem niet een boek te veroordelen, dat hij kennelijk niet gelezen heeft.

Voorts moge de geachte inzender zich het volgende voor gezegd houden: dat ik thans meer dan genoeg heb gekregen van het eenrichtingsverkeer der zogenaamd christelijke verdraagzaamheid, en dat ik voortaan op beschuldigingen van een beledigend karakter, zoals de zijne - die mij, in een land waar men de godsdienst ernstig neemt, aanzienlijke schade berokkenen in de rechtmatige uitoefening van mijn beroep - met een gerechtelijke aanklacht zal antwoorden.'

DAN NOG EVEN dit berichtje uit Het Schoolblad, onder het kopje Deskundig:

'Het gebeurde op een u.l.o.-school. Gerrit maakte het niet al te best; de leerkrachten waren van mening, dat hij beter kon. Daarom besloot het hoofd van de school Gerrits vader maar eens te laten komen. Vader was huisschilder; hij gaf direct gehoor aan de oproep en nadat hij had plaats genomen, stak hij meteen van wal: 'Kijk eens meneer, u hoeft mij over het onderwijs als zodanig helemaal niets te vertellen; ik ben op dat gebied helemaal deskundig. Dertig jaar lang heb ik voor de gemeente scholen geschilderd en al die jaren heb ik vanaf mijn ladder door de ramen in de klas gekeken. Ik weet er dus alles van.'

Een aardig berichtje tot besluit voor onze hoogmoed, dacht ik, al komt die dan voor ons allemaal niet vóór de val van dezelfde ladder.

UITBUNDIGHEID

Met korven om manen in te vangen,

met bussen vol gezangen,

met potten om lichten in te drogen

reis ik langs de ogen van het land.

Met dozen zonnen,

met klanken in tonnen

en glazen gedichten in iedere dwaze hand.

Waar ik mijn armen ook rek,

ik ben overal gek.

PIERRE KEMP

Uit een bloemlezing uit zijn kleine liederen, uitgave: Van Oorschot.

Verdraagzaamheid ook in ontmoeting van tegenovergestelde standpunten

HET is blijkbaar niet overbodig dat de hoofdredacteur van Mens en Wereld en ik nog eens onze gedachten zouden laten gaan over wat wij onder verdraagzaamheid behoren te verstaan. Verdraagzaamheid is een onvervreemdbaar bestanddeel van een humanistische levensvisie. Zij doet haar intrede in de geschiedenis wanneer de gedachte van geestelijke vrijheid, de vrijheid van de mens om zelf vast te stellen wat zijn denken en geweten hem als waar, goed en rechtvaardig doen aanvaarden is doorgebroken. Parallel aan de gedachte van geestelijke vrijheid gaat immers de eis dat geen denkbeeld, idee of geloof de mens mag en kan worden opgedrongen onder dwang en met geweld; alleen in vrijheid kan een overtuiging zich vormen, kan een geloof worden aanvaard, wanneer zij een werkelijk geestelijk bezit, een menselijke waarde zullen betekenen.

Een van de moeilijkste vragen die de verdraagzaamheid ons stelt is die naar haar grenzen. Dat betekent niet alleen dat men moet nagaan wanneer en op welke wijze verdraagzaamheid kan overgaan of omslaan in onverdraagzaamheid, men moet zich ook afvragen op welk niveau van leven men nog niet aan verdraagzaamheid toe is en waar men haar overschrijdt en achter zich laat door haar niet juist te verstaan.

Er bestaat veel schijn van verdraagzaamheid die er nog niet aan toe is werkelijke verdraagzaamheid te zijn. Deze kan het gevolg zijn van een gemis of tekort aan verantwoordelijkheidsgevoel tegenover zichzelf en tegenover de wereld buiten ons, die ons er eenvoudig niet aan doet denken voor iets op te komen, zich voor iets of iemand te interesseren en warm te maken. Het komt ook voor dat een soort trage goedmoedigheid die liever geen soesa aan 't hoofd heeft ten onrechte voor verdraagzaamheid wordt versleten. Men kan ook te vlot bereid zijn tot een compromis of bevreesd zijn zich bloot te stellen aan een aanval waartegen men zich niet wil of weet te verweren. Daar, kan men zeggen, is men nog niet toe aan een werkelijke overtuiging die de echte verdraagzaamheid in hoge mate wel is.

Verdraagzaamheid is niet alleen als historisch verschijnsel een verworvenheid, ieder mens die ze als een menselijke waarde ziet moet ze zich en kan ze niet anders verwerven dan door eerlijk nadenken en zedelijke bewogenheid. Verdraagzaamheid is niet het tegendeel van geestelijke strijdbaarheid, die alleen als ze tot fanatisme verkilt, onverdraagzaam wordt. Verdraagzaamheid is in de geschiedenis steeds een van de gevolgen geweest van de strijd voor geestelijke vrijheid omdat deze verdraagzaamheid insluit. Eveneens betekent dit principieel de twijfel als onmisbaar element in het denken en eerlijk overtuigd zijn op te nemen. Dit leidt tot de conclusie dat men ook bij anderen twijfel op mag wekken aan hun eigen overtuiging of geloof. Als bij beide partijen geen bereidheid bestaat overtuigd te worden of de eigen overtuiging geheel of gedeeltelijk prijs te geven, zou een discussie of een werkelijke dialoog geen zin hebben. In elk geval moet men bereid zijn de twijfel het volle pond

te geven. Men mag eveneens van elkaar verwachten dat men probeert zich zoveel mogelijk in de gedachtengang van de ander in te denken en zich enig begrip toe te eigenen van de achtergronden van de overtuiging of het geloof van zijn gesprekspartner.

Een eerste vereiste blijft natuurlijk dat men in een gesprek of discussie met een andersdenkende zijn overtuiging ernstig neemt. Ik heb dat in een artikel over het concilie in dit blad volgens Bonger niet gedaan. Want daarin komt een zin voor waaruit volgens hem niet een beetje, maar 'een grote mate van onverdraagzaamheid' spreekt, 'die het ernstig nemen van de overtuiging van een ander uitsluit'. Hierover ga ik nu natuurlijk niet polemiseren – ik heb in M&W van 5 maart op deze uitspraak van Bonger, die ik nogal kras vond, omdat ik mij van die onverdraagzaamheid niet bewust was (des te erger!?), maar ook anderen geen onverdraagzaamheid bij mij hebben gevonden, gereageerd en mij verdedigd. De artikelen die Bonger en ik nu in M&W schrijven, zijn wel voortgekomen uit deze kortsluiting tussen hem en mij, maar hebben een ruimere strekking: de kwestie van de verdraagzaamheid in het algemeen zou aan de orde gesteld worden.

Wat ik in het voorgaande heb geschreven, zal nauwelijks stof tot meningsverschil geven, maar omdat de beschuldiging van onverdraagzaamheid mij intrigeerde, heb ik mij afgevraagd waar deze uit voort zou kunnen zijn gekomen? Hebben wij als humanisten zulke uiteenlopende opvattingen over wat ons toch zo na aan het hart ligt?

Ik heb natuurlijk niet het gevoel dat ik als humanist tot de orde geroepen ben door een hogere instantie. Dat komt alleen voor wanneer een overtuiging of geloof aan een kerk of als kerk optredende partij is gebonden en men een ketterij verkondigt. Als we nu een kerk nemen als de R.-K. Kerk, dan kan men zeggen dat zij als instituut een institutioneel geloof van haar gelovigen verwacht. Er hebben zich echter altijd ketterijen in die kerk voorgedaan die nu niet meer als ketterijen gelden. Dit proces van herziening van de leerstukken voltrekt zich nu zo snel dat in tien jaar meer verandert dan vroeger in eeuwen.

In dit proces heeft altijd het zuiver persoon-

lijke denken, voelen, ervaren de stoot tot verandering gegeven, vroeger in beperkte omvang, tegenwoordig in een wereld waarin vooral de zoveel grotere communicatiemiddelen nieuwe opvattingen onmiddellijk letterlijk wereldkundig maken. Enkele personen worden groepen, veroorzaken stromingen, hun meningen worden meteen geconfronteerd met de traditionele denkbeelden die in de verdediging worden gedrongen, maar ook met wat buiten de kerk zich voor deze ontwikkeling interesseert. Zij die vernieuwing willen en zich open stellen voor anderer denkbeelden, komen vaak in een strijd- en twijfelpositie. Er valt een goed deel weg van wat eertijds met het heilige samenhang en nu als profaan wordt gezien en dit betekent niet altijd verlies voor de gelovige, maar vaak zuivering van zijn geloof. Hij voelt de afstand van vroeger niet meer tussen hem en de andersdenkende, hij is niet meer diens tegenstander, hij zal zich vaak verwonderd moeten afvragen hoe het komt dat deze, zonder zijn geloof te bezitten, zich even menselijk – desnoods onmenselijk – gedraagt als hij.

Die onnodige vervreemding van zijn niet- of andersgelovige medemens komt hem nu zeer onmenselijk voor en hij zal zich afvragen of deze medemens niet het recht heeft zijn eigen twijfel als gelovige zo ernstig te nemen dat de beleden waarheden van zijn kerk en geloof ook in deze twijfel betrokken mogen worden. Ik meen dat in de huidige behoefte aan eerlijkheid in geloofszaken de twijfel, in plaats van een kwalijke aanvechting te zijn, een legitieme fase behoort te worden in elke levensovertuiging. Daarmee verliest ook het begrip onverdraagzaamheid haar fanatiek karakter. Onverdraagzaamheid ontmoet men meestal daar waar men in de traditionele sfeer zo gauw in zijn 'heiligste gevoelens' gekrenkt is.

Hierteenover moet men van de andere zijde de schijn van onverdraagzaamheid op zich durven nemen als men de twistpunten scherper stelt dan in die traditionele sfeer gebruikelijk is (of was). Ik meen dat men gevaar loopt zijn andersdenkende gesprekspartner niet serieus te nemen als men hem te zeer vastprijkt op een traditioneel geloof, op volstrekte zekerheden, waaraan hij het recht en tegenover zichzelf de plicht heeft te mogen twijfelen.

Verdraagzaamheid zie ik aanwezig in de wil elkander te ontmoeten als mensen met soms scherp tegenover elkaar gestelde standpunten, die elkaar daarom niet als onverdraagzaam zullen beschouwen, omdat voor hen de menselijke verstandhouding boven de standpunten staat.

O. NOORDENBOS

Deze keer twaalf pagina's

DE redactie van Mens en Wereld heeft niet te klagen over gebrek aan kopij. Die voortdurend vloeiende kopijstroom dankt zij mede aan het feit dat onze lezers veel, en soms lang!, reageren op de artikelen die wij publiceren. Wij achten dit een verheugend verschijnsel: het bewijst dat men ons blad intensief leest, dat het vele reacties – vóór en tegen – wekt. Die (ook) schriftelijke uitwisseling van andersgerichte gedachten moet geschieden, zelfs als zij soms een enigszins scherpe vorm aanneemt, een enkele keer wat veel tijd en ruimte vergt. Slechts een enkele

keer menen wij een stuk te mogen weigeren, bij voorbeeld als het minder ter zake dienend is of het strijdig is met algemeen aanvaarde journalistieke opvattingen. Maar over ruimte gesproken: door de vele stukken in onze rubriek 'Ik denk er zó over' zijn wij in ruimtenood geraakt. Verscheidene boekbesprekingen moesten daardoor (te) lang blijven staan. Om eindelijk schrijvers en uitgevers aan hun trekken te laten komen bieden wij onze lezers, buiten de officiële Boekenweek om, een M. en W. van twaalf pagina's, voor een belangrijk deel gevuld met boekrecensies.

DE NEDERLANDER

uiterlijk en innerlijk

DE titel van dit boek spreekt voor zichzelf, zou men geneigd zijn te zeggen. In ieder geval hebben wij, als lezers, het vermoeden dat er wordt geschreven over onszelf. Dit alleen reeds moet vele 'rechtgeaarde' Nederlanders ertoe verleiden het te gaan lezen. Wij spreken, praten en babbelen graag over elkaar. Maar het moet toch ook wel de inhoud van het boek zijn, die zorgde voor een vierde druk. Zoiets gebeurt niet anders dan nadat (vrij) veel mensen het hebben gelezen en erover gesproken, zo in de geest van: 'Dat boek van Chorus moet je toch 's lezen'. Wel, met die (vrij) vele lezers zeg ik dan hier: 'Dat moet je toch 's lezen.'

Wat nu het uiterlijk van de Nederlanders betreft, hierover wordt niet zo heel veel gezegd, al acht ik het in relatie tot de bedoeling van het boek – een karakteristiek – nog te veel. Want ik onderschrijf ten volle dat wat de auteur op pag. 26 noteert: 'De psychologische verschillen zijn veel sprekender dan de lichamelijke of fysiognomische verschillen en dat wijst er ook op dat ras of lichaam maar ten dele de menselijke aard bepaalt; deze openbaart zich veeleer in zijn gevormdheid door de historie en de eigen cultuurontwikkeling.' Ondanks deze formulering kent hij wat al te veel betekenis toe aan de rasverschillen in zoverre hij deze als 'veroorzakers' van karaktereigenschappen ziet. De verschillen van ras komen vooral tot uiting binnen een specifiek cultuurpatroon. Om een duidelijk – en wat simplistisch – voorbeeld te geven: de blanken onderdrukken de negers niet zozeer vanwege hun huidskleur – een bruine huid is op dit moment zelfs mode – dan wel doordat zij (de blanken) bevreesd zijn hun bevoorrechte positie te verliezen. En om nog iets aan te tippen van de ook in dit boek ietwat irrationele motivering inzake de rassen, de schrijver merkt in hoofdstuk 3 op dat 'de Duitsers vanuit het Oosten vrij veel Slavisch bloed hebben opgenomen.' Wetenschappelijk is dit bloed-opnemen-vanuit-het-Oosten baarljke onzin en op zijn minst is een dergelijke uitspraak een niet ongevaarlijk anachronisme in de taal. Dit soort woordgebruik zou de lezer eerder in zijn vooroordelen versterken dan dat het die wegneemt.

Gelukkig is het hierboven aangehaalde niet symptomatisch voor het gehele boek. Wat van het gehele boek in de eerste plaats kan worden gezegd, is dat de schrijver ervan een scherpe blik heeft en dat wat hij ziet duidelijk weet te zeggen. Zijn kennis omtrent de Nederlandse cultuur is verbazingwekkend omvattend. Hij weet goed te illustreren met citaten en voorbeelden. Maar met dat al is hij toch meer een beschouwer in den brede dan een ontleder; hij is meer scherpzinnig dan diepzinnig, meer een weergever van de karakteristieken van de gemiddelde Nederlander dan van diens karakter. De auteur zelf blijkt bovendien een echte Nederlander te zijn, waar hij als deugden noemt: ijver, werklust, spaarzaamheid en zuinigheid (pag. 48). Afgezien nog van de motieven die tot dit soort van deugden leiden, is het nog helemaal niet zeker dat het werkelijke deugden zijn. Doen zij de mens wezenlijk deugd (= goed), ook als het werken in de economische zin van

het woord geen noodzaak en dus geen levensinhoud meer behoeft te zijn?

In hoofdstuk 4 vooral blijkt dat Chorus de betekenis van de sociaal-economische situatie onderschat. De belangen van de kooplieden-bezitters in de 16e en 17de eeuw werkten niet alleen stimulerend op de zogenaamde vaderlandse deugden. Het is wel degelijk zo dat zij die deugden hielpen ontstaan. De verdraagzaamheid jegens vooral de buitenlanders werd zo groot, doordat die noodzakelijk was voor de toonaangevende heersende kaste van kooplieden-zeevaarders-handelaren. In de kern waren de Nederlanders echt niet zo verdraagzaam en zijn zij dit nog niet. Het economisch belang dreef naar een verdraagzaam gedrag en in de loop van de jaren tot een dienovereenkomstig gedragspatroon. Het kan ook geen toeval zijn, dat juist de leer van Calvijn in Nederland in die tijd opgang deed en dat zelfs het roomskatholicisme hier van calvinistische signatuur is. Het roomskatholicisme immers is van feodale afkomst, het calvinisme was veel nuchterder, strakker en zakelijker en als zodanig meer passend in de modernere ontwikkeling van het vroege kapitalisme.

Sterk toont de auteur zich in de beschrijving van de diverse Nederlandse bevolkingsgroepen. Helaas is hij veel minder overtuigend in zijn argumentatie waardoor en waarom die verschillen er zijn. Bovendien wordt deze argumentatie sterk aangevreten door een te populair en in wezen onjuist gebruik van woorden: 'De Hollanders zijn dus naar ras overwegend Fries' en '...missen zij iets van het extreme dat in de pure Friese aard ligt' en 'Dat geldt natuurlijk in de eerste plaats zijn aard en bodem' (cursieve-

ring van mij).

Op pag. 81 vinden wij de volgende uitspraak: 'Kuyper was de grote man, die de kleine luyden tot macht bracht en deed meetellen; Schaepman, Thijm en medestanders emancipeerden de Katholieken en Troelstra en de zijnen voerden de arbeidende klassen en de sociale gerechtigheid het volle gemeenschapsleven in.' Deze visie is niet alleen een a-rationele paternaliserende (vaderfiguur met kinderen) maar bovendien ontbloeit van begrip omtrent de economische achtergronden en 'oorzaken' van iedere maatschappelijke ontwikkeling. Zou een sociale ontwikkeling als de onze mogelijk zijn geweest zonder ontstaan en voortschrijding van de industrie? Er zou niet eens een arbeidersklasse zijn geweest.

De schrijver toont zich een ruimdenkende burgerman, die begrip heeft voor het feit dat de wereld aan het veranderen is. Maar hij blijft een burgerman, die het betreurt dat allerlei burgerlijke deugden dreigen verloren te gaan. Hij meent dat alles toch wel op zijn (burgerlijke) pootjes terecht zal komen. En dit nu waag ik te betwijfelen. De oude wereld sterft af en het valt moeilijk zich de nieuwe voor te stellen. Wij zien zovele negatieve facetten. Maar wat Chorus als negatief ziet, behoeft dit nog niet te zijn. Hij klaagt over de 'slechte wijze van kleding, de bekende ver-truiging en ver-hemding van ons volk.' Ziehier de burger ten voeten uit, de man die geporteerd is voor overhemd, das en colbertje. Hoezeer ook de auteur meer een bevestiger van het bestaande dan een verkenner van het komende is, zijn boek is het ten volle waard door velen te worden gelezen. Hij stimuleert doordat hij prikkelt. En hij prikkelt niet slechts de lezer die zijn levensbeschouwing niet deelt maar ook zijn ideële medestander. En dit laatste is wel zo belangrijk.

P. JACOBS

'De Nederlander uiterlijk en innerlijk', Prof. dr. A. Chorus, uitgever Sijthoff. Leiden. Prijs: f 6.90.

BOEKAANKONDIGINGEN

IN de bekende serie 'Zoals er gezegd is over...' – uitgave W. de Haan/Standaard Boekhandel, Hilversum/Antwerpen – verschenen vier nieuwe deeltjes, namelijk 'Job' (auteurs: prof. dr. P. A. H. de Boer, drs. H. van Praag, prof. dr. C. A. Rijk en dr. J. Soetendorp) – 'De wijsheid' (dezelfde auteurs plus dr. J. van Goudoever) – 'Het komen van de messias' (auteurs: prof. dr. D. Flusser, dr. J. van Goudoever, dr. A. F. J. Klijn, dr. R. Koper OFM, drs. H. van Praag, prof. dr. C. A. Rijk en dr. J. Soetendorp) – 'De kring der leerlingen' (auteurs: prof. dr. H. Berkhof, prof. dr. D. Flusser, dr. J. van Goudoever, prof. dr. J. C. Groot, prof. dr. L. J. van Holk, dr. A. F. J. Klijn, drs. H. van Praag, prof. dr. C. A. Rijk en drs. J. N. van Wessem). Aanbevolen lektuur voor allen, die zich – op welke wijze ook – interesseren voor de bijbel en zijn achtergronden.

BIJ N. Kluwer (Deventer) kwam uit 'Jezus niet aan het kruis gestorven' ('Een documentatie-verslag van het graflijnen van Jezus'), bewerkt door Kurt Berna en vertaald door dra. C. Keus. De 'bewerker' – op de flap staat: auteur! – beweert op grond van onderzoeken door prof. dr. Th. Hirt (Keulen) en zijn medewerkers, dat Christus niet aan het kruis zou zijn gestorven. Hij grondt dat op het 'vermaarde' graflijnen, waarin het lichaam van Christus zou zijn gewikkeld na de kruisafname, en dat in Turijn als relikwie wordt bewaard. Door de aloë, waarmee het doek volgens de traditie was bewerkt, zou dat doek als een fotografische plaat hebben gewerkt:

de gelaatstreken van Jezus zou men erop kunnen waarnemen. Ook zouden er bloedvlekken op te zien zijn. Berna beweert nu, dat dit laatste onmogelijk zou zijn als het hart van Christus niet meer had geklopt. Een zeer omstreden zaak wordt op omstreden wijze aan de orde gesteld. Voor belangstellenden: de prijs is f 24.50.

MR. Lily Eversdijk Smulders, die al meer over het voor ons mysterieuze land Tibet publiceerde ('Een jaar bij de Yogi's van India en Tibet') belijdt nu in een nieuw boek ('Wonderlijk Tibet') haar grote liefde voor dat land en zijn bevolking, zijn wijsheid en zijn religieuze opvattingen. De auteur is niet alleen een geïnteresseerd schrijfster, maar eveneens een bekwame tekenares, die haar 'belevissen rondom (haar) tibetaanse familie' illustreerde met 32, soms bijzonder goed getroffen portretten van de mensen, die zij in het hoogstgelegen land ter wereld ontmoette, die zij ging liefhebben. Wie meer wil weten over dat nu door de Chinezen bezette rijk met zijn wonderlijke historie zij dit werk van mr. Lily Eversdijk Smulders aanbevolen. De prijs is f 29.50.

HELLMUT SOPP schreef 'Mensen zoals ze werkelijk zijn' ('Psychologie voor het dagelijks leven'). Het verscheen in een goede vertaling van mej. mr. M. Th. Schilp bij de uitgeverij N.I.B. in Zeist. Alle mogelijke problemen van het zieleleven, waarmee talloze grote geleerden tientallen jaren hebben ge-

(Zie verder pag. 5)

(Vervolg van pag. 4)

worsteld zonder tot een afgeronde oplossing te komen, lost Sopp in één boek 'even' op, of zoals de uitgeverij ons wil doen geloven: 'De grenzen van het abnormale worden tot juiste proporties teruggebracht, het onbegrepen begrijpelijk gemaakt'. Het is spijtig, dat wij er niet in kunnen geloven; tientallen jaren ervaringen met 'mensen zoals ze werkelijk (zouden) zijn' hebben ons geleerd, dat iedere mens altijd nog gecompliceerder is dan Sopp en dergelijke popularisators van de psychologie ons willen doen geloven. Wij achten dit boek de f 14.90, die het kost, niet waard. Wat betekenen in vredesnaam de drie letters N.I.B., van de uitgeverij?

DR. G. de Bruin schreef het boekje 'Er is ook gezegd: met geheel Uw verstand' (uitgever N.V. v.h. fa. J. K. Hertz & Co., Zuidlaren), waarin hij als zijn overtuiging uitspreekt – een uitspraak die ons, humanisten, niet vreemd aan aandoet – dat 'gods-diensten door de mens worden gemaakt, aangepast aan de culturele ontwikkeling van de tijd waarin zij worden gesticht; de steeds er aan verbonden zede-leer is eveneens een zuiver cultuurprodukt'. Hij is ervan overtuigd, dat er 'een kerk zal... ontstaan, waarin een ieder vrij is in zijn persoonlijke opvattingen en waarin alleen en uitsluitend als leerstelling zal dienen de samenvatting van Jezus 'Gij zult de Here uw God liefhebben met uw ganse hart, uw gehele ziel en al uw verstand en uw naaste gelijk uzelve'. Die toekomstige kerk zal, volgens dr. De Bruin, zijn 'een samengaan van alle weldenkenden, zonder opgelegde leer, zonder angstaanjagende voorstellingen, zonder fantasieën over hetgeen nog voor ons verborgen is, zonder vrees voor dood en gericht, met onbeperkte geloofsvrijheid, met waardering voor andermans opvatting, met aanvaarding van de wereld waarin wij geplaatst zijn, met dankbaarheid dat het de mens gegeven is de schepping in al haar grootsheid te aanschouwen en te onderzoeken'. Met weinige woorden: een (geloofs-)gemeenschap, zoals ook vele humanisten zich vaak dromen alleen met dat kleine(?) verschil, dat zij nu en dan geen raad zullen weten met het godsbegrip. Dat dr. De Bruin een zeer ruimdenkend man is blijkt overduidelijk uit de citaten. Het boekje is niet in de handel, maar kan besteld worden bij ds. H. van Lunzen in Odoorn (Drente). Prijs f 4.50.

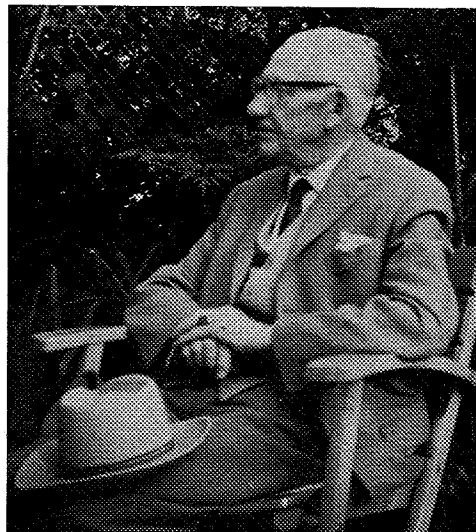
BIJ de uitgeverij Kosmos (Amsterdam/Antwerpen) verscheen het tweede deel van het boek 'Londen'. Het behoort tot de serie 'Geschiedenis op reis' en beoogt niet, een van die vele reisgidsen te zijn maar hen, die het buitenland bezoeken, achtergronden te vertellen van de historie der landen en steden, waar zij willen vertoeven. In het eerste deel over Londen behandelde de auteur J. J. Mostard de City of London, de Tower en die districten van Groot Londen, die tot de kern van deze ontzaglijke miljoenenstad gerekend kunnen worden. Het tweede deel handelt over de City of Westminster (Westminster Abbey, parlamentsgebouwen etc.), het geeft historische impressies opgedaan aan de oevers van de Theems, een panorama van Londens Greenbelt (de groenstroken die de stad omgeven) en nadere omschrijvingen van de omgeving van Englands hoofdstad. Voor wie het reizen niet alleen maar ontspanning betekent, maar die hun kennis erdoor willen verrijken, een onmisbaar boek. Prijs f 7.90.

VAN Paul de Groot – nog steeds een groot man in de CPN – is ternauwernood een objectieve visie op 'De dertiger (crisis-)jaren' te verwachten. Hij is er, met zijn 'herinneringen en overdenkingen' – zoals de ondertitel heet van zijn bij 'Pegasus' (Amsterdam) verschenen boek – te subjectief-politiek bij betrokken geweest. Dit werk geeft dus geen voorlichting, maar is een getuigenis van een man, die nooit 'de andere kant' van vele zaken heeft willen, misschien door zijn karakterstructuur heeft kunnen zien. Het is een in vele opzichten verbeterd boek, hetgeen ook al tot uiting komt in de stijl. Eén kort citaat: (Nieuwe alinea) 'Deze capitulatie hielp de S.D.A.P. niet, want de reactie richtte zich ook tegen haar'. (Nieuwe alinea) 'De Nederlandse reactionaire kringen gingen in het offensief'. (Nieuwe alinea) 'De invoering van de fascistische dictatuur in Duitsland blies hun de wind in de zeilen'. (Nieuwe alinea etc.) Toch geeft De Groot's boek veel informatie, maar dan naar onze mening meer over een geestesgesteldheid dan over een voor ons land zo moeilijke periode, die door nog bitterder jaren werden gevolgd. Prijs f 8.90.

In memoriam H.G. Cannegieter

'HET algemeen menselijke en universele heeft altijd mijn bijzondere belangstelling gehad. Is het niet het allerbelangrijkste?' Dit zijn woorden van H. G. Cannegieter, woorden uit de talloze die hij in zijn lange leven geschreven en gesproken heeft, woorden waarnaar hij geleefd heeft, woorden ook die hem deden passen in de sfeer van het Humanistisch Verbond.

Hij was als predikant begonnen. Toen hij, negenendertig jaar oud, de kansel verliet, was hij nog niet op de helft van zijn leven, dat meer dan vijfentachtig jaar zou duren. Van de kansel naar de schrijftafel: en dáár heeft hij gewerkt met peilloze produktiviteit en veelzijdigheid. Journalist en publicist heet zo iemand. Voor kranten heeft hij gewerkt: meer dan veertig jaar werkte hij mee aan de Nieuwe Rotterdamse Courant in de rubriek Kerkennieuws die onder leiding stond van Wanting, ook een gewezen predikant, ook een Fries, ook zo'n woordkunstenaar (zij het minder produktief). En dan waren er zijn wekelijkse sociaal-ethische artikelen in het Nieuws van de Dag (toen dat blad nog een krant met een eigen en toonbaar gezicht was) en in vele plaatselijke en regionale dagbladen, ook toneel- en filmkritieken in Haarlems Dagblad; en niet te vergeten zijn ontelbare bijdragen aan tijdschriften: Eigen Haard, Hollandsche Revue, Morks Magazijn, de Groene Amsterdammer, School en Gezin, de Socialistische Gids.

Bezeten leek hij van schrijven. Boeken en schetsen stroomden ook uit zijn pen, vooral geïnspireerd door het leven op het Friese platteland. Hij had zijn medemensen iets te zeggen. En dan is een bezeten schrijverschap een kostelijk goed. Het Humanistisch Verbond dankt aan Cannegieter het 'A.B.C. voor mens en samenleving'; ook heeft hij lang, samen met Stuiveling, voor de kalender van het H.V. gezorgd.

Het Humanistisch Verbond dankt hem nog veel meer: vriendschap met een intensief levend, breed en vruchtbaar denkend man. Wat een voorrecht hem ooit te hebben ontmoet!

Ss.

EERBIED VOOR HET GEZAG

(Vervolg van pag. 1)

tot uiting te laten komen. Zij heeft een aantal vaste medewerkers(-sters), die zij – binnen bepaalde grenzen – meent vrij te moeten laten in hun uitingen. Censuur is zozeer in strijd met de humanistische levensovertuiging, dat wij er weinig voor voelen onze vaste, zeer gewaardeerde medewerkers aan strakke banden te leggen. Wij schromen daarnaast niet andere opvattingen, die binnen het Verbond leven, in de rubriek 'Ik denk er zó over' tot uiting te doen komen; dezelfde opvatting hiervoor summier verdedigd, ligt daaraan ten grondslag.

Wij meenden, dat de overtuiging waarop ons beleid gebaseerd is, zozeer gemeengoed zou zijn in het Humanistisch Verbond, dat daarover onzerzijds geen verklaring meer noodzakelijk zou zijn. Dat dit niet het geval blijkt te zijn stelt ons teleur.

Mogen wij deze korte beschouwing beëindigen met een citaat uit de rede, die prof. mr. dr. M. Rooy, hoogleraar in de perswetenschappen aan de Amsterdamse universiteit, op 27 april in Utrecht heeft gehouden tijdens de contactdag van het Nationaal Protestants Centrum voor de Geestelijke Volksgezondheid. Hij zei daar o.m.:

'Vooral in onze dynamische tijd, waarin allerlei oude, geïnstitutionaliseerde kaders worden aangetast, waarin oude traditionele opvattingen aan herwaardering worden onderworpen, in deze dynamische tijd zal de voorlichter... dergelijke ontwikkelingen móéten volgen. Dat kan hem zeker in een innerlijke tweestrijd brengen. Enerzijds toch wil hij de contacten met zijn publieksgroepen zo goed mogelijk in stand houden en moet hij daarom beantwoorden aan wat zij, thans en hiër, van hem verwachten. Anderzijds zal hij zijn eigen verantwoordelijkheid blijven gevoelen en zich niet willoos op de stroom van de tijd willen laten meevoeren. Deze tweestrijd zal de voorlichter tot bezinning op zijn taak, tot zelfbezinning moeten brengen. En dan meen ik, dat de voorlichter, die hetgeen zich in de maatschappij openbaart niet als feitelijk gegeven aanvaardt en dit wil negeren, de aansluiting met zijn publieksgroepen gaat verliezen, de kans op wezenlijke communicatie gaat missen.'

In deze zin tracht ook de redactie van Mens en Wereld haar voorlichtende taak te verstaan en uit te voeren. Dat zij daarbij niet altijd iedereen naar de mond zal kunnen, mogen en willen praten zal voor iedere rechtgeaarde humanist duidelijk en aanvaardbaar zijn.

Redactie.

Zes Russische klassieken: ook voer voor psychologen

IN zijn nieuwe boek 'Zes Russische klassieken' (uitgave De Bussy) wijdt dr. T. Eekman aandacht aan bepaalde aspecten van het werk van Gogol, Toergenjew, Dostojewski, Tolstoj, Leskow en Tsjechow. Op verrassende wijze weet Eekman bepaalde thema's uit het werk van deze grote auteurs, die ook de hedendaagse mens altijd weer boeien, te belichten en de lezer duidelijk te maken welke betekenis ze hebben niet alleen in het kader van het gehele werk, maar ook gezien vanuit de psychologie van de auteur.

Het eerste essay (over Gogol) zal niet alleen de literair-geïnteresseerde boeien maar ook de psycholoog. Eekman wijst op de grote rol van de angst en het demonische, en ook op de neiging tot ascese in het werk van deze humorist en moralist. Thomas a Kempis heeft een belangrijke invloed gehad op Gogol, die een mysticus was. Gogol staat met Poesjkin aan het begin van de klassieke Russische literatuur. 'Gogol is in zeker opzicht voorloper van de latere Dostojewski met zijn "demonische" trekken, en van de "decadente" stromingen van het eind der 19e en de beginjaren der 20e eeuw.' Eekman richt onze aandacht op de merkwaardige visie van Gogol op de vrouw. Enerzijds wordt de vrouw op pathetische wijze geïdealiseerd, anderzijds verschijnt zij als het demonische element. De auteur wijst in zijn beschouwingen over de psychologische achtergronden van Gogols werk op het proefschrift 'Gogol als novellist' van F. C. Driessen waarin deze met behulp van de psycho-analytische methode tot de slotsom is gekomen dat in Gogols onderbewustzijn de angst een grote rol heeft gespeeld: angst voor de vrouw en voor het demonische die vaak in relatie worden gedacht. ('De vrouw is verliefd op de duivel').

Driessen haalt uit Gogols werk de bewijzen van een binding aan zijn moeder, een idealisering van die moederfiguur, een Oedipuscomplex en hiermede samenhangend, een rivaliteits- en schuldgevoel jegens de vader.

Ik geloof, dat het 'voer voor psychologen' hier in ruime dosering aanwezig is. Men kan zich er niet vanaf maken, dat Gogol een bepaald psychiatrisch geval vertegenwoordigt, dat in zijn uitzonderlijkheid nauwelijks interessant is (afgezien uiteraard van de literaire betekenis van Gogols werk). Ik zou Gogols problematiek nog in ruimer verband nader willen bezien. Ik denk dan in de eerste plaats aan de eigenaardige houding van de middeleeuwen en ook van de renaissance mens ten opzichte van de vrouw, die vaak figureert als demonische gestalte, Jeroen Bosch en de heksenvervolging zijn hiervan sprekende voorbeelden (Zie hierover: dr. V. W. D. Schenk: 'Tussen duivel, geloof en beeldenstorm', 1946). Dit demonische komt ook tot uitdrukking in de oude verhalen van Delila, Salomé, Herodias, Galatea, Kirke en Kalypso (in de Oolyseia) en Penthesilea (in de Heraklesmythe).

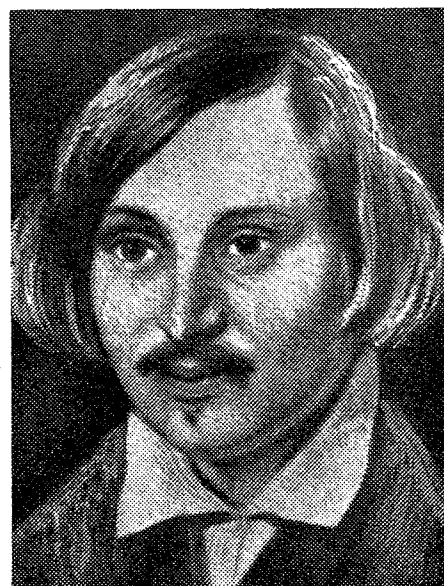
Ook zou ik nog willen wijzen op de merkwaardige visie van de psycholoog Schjelderupp. Bij een onderzoek naar de motieven waarom mensen ertoe komen om de kloosterlijke staat te verkiezen boven het 'wereldse' leven bleek, althans volgens Schjelderupp steeds weer het onvermogen om met de seksuele problematiek klaar te komen. Dr. F. Sierksma heeft in zijn 'De mens en zijn goden' langs geheel andere weg dezelfde themata aan de orde gesteld. Hij ontdekte nl. bij de Chinese godin Kwan-jin een merkwaardige dubbelzinnigheid. Bestudering

van de Kwan-jinbeelden leidde tot de ontdekking dat deze moedergestalte (men heeft haar wel met Maria vergeleken) twee polen heeft: aan de ene kant de liefderijke moeder, die geen man en vader nodig heeft om moeder te zijn in ieder opzicht, aan de andere kant de prostituée, die de mannen gebruikt als incidentele bevruchters, een de mannen verachtende 'bad mother'. Jung zegt: 'Die Mutter ist die erste Welt des Kindes und die letzte Welt des Erwachsenen' en Sierksma sluit hierbij aan met de conclusie: In zijn dromen of in de werkelijkheid van zijn ascense offert de mens graag de seksualiteit op om van de trouw van de moeder verzekerd te zijn. Dat offer lukt niet altijd volledig. Er ontstaat dan het ressentiment jegens de moeder, die zich afzijdig houdt van het geslachtelijke en geen vrouw wil zijn.

Ik vraag mij af of deze visie ons ook geen uitsluitsel kan geven over Gogols problematiek. Er treden in zijn werk merkwaardige seksuele symbolen op (de neus). Dan is er de idealisering van de vrouw (in haar a-seksuele rol als moeder die geen 'aardse' minnares mag en kan zijn, zoals wordt uitgesproken in het diepzinnige verhaal van Oedipus) en tegelijk de verwerping van de vrouw als demonische verleider, die met de duivel pacteert. En dan moet ik ook weer denken aan het citaat van Jung, wanneer ik bij Eekman lees over Gogols klachten over pijn en lijden in de brieven aan zijn moeder, over zijn angst en zijn wil om te vluchten. Waarheen? Naar 'zijn ouderlijk huis, een terugkeer naar de veilige jeugd, - en dan zijn moeder, als laatste en enige redding.' Het is duidelijk, dat ook de psycholoog (naast zijn ervaring met levende mensen) in de literatuur altijd weer themata vindt die zijn inzicht in de mens kunnen verdiepen. Ook Gogol is hiervan een voorbeeld.

NA deze uitweiding over Gogol moet ik mij beperken tot korte analyses van de andere essays. Zelf een bewonderaar van Toergenjew heb ik met veel belangstelling gelezen wat Eekman schrijft over wat men Toergenjews 'pessimisme' heeft genoemd, zijn neiging om het onbestendige en onstandvastige in menselijke betrekkingen te beklemtonen en vooral ook het alles-omvattende en alles-meeslepende van de liefde, die dan echter vervlakt en verdwijnt. Maar, zo zegt Eekman, Toergenjews werk is au fond niet 'pessimistisch' wanneer men ziet de kleurige en liefdevolle wijze waarop hij de natuur in haar volheid en pracht (zoals o.m. in de Jagersverhalen), de vrouw in haar schoonheid en verleidelijkheid, de mens in zijn oneindige rijkdom aan gevoelens, impulsen, hartstochten en handelingen weergeeft.

In zijn essay over Dostojewski behandelt Eekman vooral diens dagboek van een schrijver, waarin deze zich laat zien als een anti-socialistische slavofiel. Drie aspecten dringen zich op de voorgrond: a. het conflict tussen het christelijke Rusland en het ongelovige Turkije (de positie van Constantinopel!) b. het samenbrengen van alle orthodoxe volken (waartoe b.v. ook Roemenen en Grieken behoren); c. de eenheid der Slaven. Over dit laatste merkt Eekman op: 'Nergens blijkt beter hoe Dostojewski's redeneringen tegen redelijke argumenten niet bestand zijn dan in zijn houding tegenover het Slavische vraagstuk.' Ik zou hierbij nog willen aantekenen, dat het de ironie van de geschiedenis is geweest dat de vereniging van de Slavische volken (of wat men daarvoor houdt) niet tot

Nikolai Gogol

stand is gebracht door de conservatieve slavofielen, maar door hun felste tegenstanders de communisten. Bovendien vind ik het altijd een treffend fenomeen, dat het superioriteitsgevoel van Dostojewski t.a.v. het westen nu, zij het anders van inhoud, bij het communistische regime aanwezig is.

Lezenswaard is ook Eekmans beschouwing over de te weinig bekende toneelstukken van Tolstoj: 'Het levende lijf', 'De macht der duisternis' en 'De vruchten der verlichting'. Een al te sterke tendersfaktor heeft deze stukken misschien minder populair gemaakt dan Tolstoj's romans. Maar terecht beklemtoont Eekman dat stukken als de eerste twee ten onrechte min of meer vergeten zijn.

In de volgende essays analyseert Eekman het werk van Leskow 'Het kapittel' (ook bekend als 'De priesters van Stargorod') en een thema, dat herhaaldelijk in Tsjechows werk voorkomt: de verkoop van zijn ouderlijk huis. Tsjechow raakte zijn gehele leven niet los van een motief dat teruggaat op eigen jeugdervaringen - het wordt in zijn werk op tal van manieren gereflecteerd, gesublimeerd: in het sociale vlak wordt het overgebracht naar adellijk milieu; emotioneel wordt het vaak vervlochten met ontluikende, maar mislukkende liefde, niet vruchteloos en weemoedig verlangen, met wilszwakke, 'gewezen mensen'. Dan is er contramotief: de tendens zelf te trekken en een nieuw leven te beginnen.

Kenner van de Russische literatuur zullen herhaaldelijk getroffen worden door de nieuwe gezichtspunten die Eekman geeft. Maar óók, of beter gezegd juist voor hen, voor wie de Russische schrijvers nog niet meer dan namen zijn, zal dit boek van Eekman een grote stimulans zijn van hun werk kennis te nemen.

P. KRUG

Gemakkelijke loyaliteit

In de Turkse 'Hümayunname', een zestiende-eeuwse bewerking van Perzische fabels, komt de volgende schets voor:

Tijdens een discussie tussen een valk en een haan verwijt de eerste aan de haan, dat hij zo ondankbaar is. De valk zegt: 'Ik gehoorzaam mijn meester steeds, aangezien hij zo vol zorg voor mij is, maar jij rent altijd weg!' De haan: 'Heb jij wel eens een gebraden valk gezien?'

P. KRUG

Waarde briefwisseling Ter Braak-Du Perron zal met de tijd steeds groter worden

M. en W. is laat met de aankondiging en de bespreking van het derde deel van de correspondentie tussen Ter Braak en du Perron, maar in één opzicht is deze vertraging niet erg, want actueel zijn de brieven niet. Het is mij altijd een raadsel waarom in de dagbladen elke nieuwe uitgave, van welke aard ook, zo spoedig mogelijk besproken wordt, alsof elk boek nieuws is, in de taal der journalisten. Elk element van bezonkenheid in het oordeel ontbreekt. Hoe dikwijls wint of verliest een boek bij tweede lezing, als men de eerste indruk niet op stel en sprong meedeelt. De correspondentie tussen de beide vrienden moet men lezen, herlezen en dan moet men er in blijven bladeren, het boek bij de hand houden om als een ongewenste, onbescheiden, nieuwsgierige, zwijgende fâcheux troisième of Dritte im Bunde, — door te halen wat niet verlangd wordt — deze jaren (1934-1936) mee te beleven.

En meelevens met de correspondenten in deze jaren, waarin de bruine modder van het Nationaal-socialisme angstwekkend gaat wassen, dóet men. Als romanschrijvers of correspondenten zich inspannen om couleur locale te geven, de sfeer te beschrijven dan weet men zeker, dat deze boeken alleen hen zullen aanspreken, die de sfeer herkennen, omdat zij het beschrevene ook beleefd hebben. Zo dwingend een sfeer beschrijven, dat de lezer zich in dat dorp, in die stad, in dat bos waant, is maar enkelen gegeven. In ieder geval zijn die geschriften het minst aan tijd gebonden, die zo zakelijk, direct en persoonlijk mogelijk, psychologiserend, zich a.h.w. boven de heersende stijl bewegen en de lezer niet dwingen om de sfeer, die zoveel indruk maakte op de auteur net zo indrukwekkend te vinden. Deze lange inleiding dient ertoe om mee te delen, dat deze correspondentie, waarin geen sfeer, geen couleur locale, geen zintuiglijke beschrijving voorkomt — Du Perron haatte sfeer en sfeerbeschrijving — daarom alleen al langer zal boeien, dan de geschriften, die de mystieke eenheid van lezer en landschap tot stand willen brengen. Fred. Batten schrijft in zijn indringende bespreking in de N.R.C. (18 sept. '65) nuchter: 'Het is een winst, dunkt mij, voor de leesbaarheid van deze briefwisseling in de toekomst.'

Ik zou dit sterker willen zeggen: de waarde van deze briefwisseling zal met de tijd groeien. Het is vanzelfsprekend hoogst interessant om het oordeel van de vrienden te lezen over tijdgenoten, schrijvers, filosofen, politici, over de Jan Lubbesen en de 'cahenders', maar als een unieke bron van kennis over deze tragische periode zullen de brieven aan waarde winnen. Als men, over vijftig of honderd jaar b.v. wil weten hoe die tijd was en hoe men zijn houding moest bepalen in de tijd, waarin het aankwam op karakter en moed dan zal de briefwisseling een der belangrijkste bronnen zijn. Een unieke bron omdat twee gelijkwaardigen hun inzichten uitwisselen en voortdurend toetsen.

Ook deze aankondiging moet de uitgever van Galen Last met ere noemen. De noten alleen al vormen een kleine cultuurgeschiedenis. De acribie en de veelzijdigheid van de uitgever zijn bewonderenswaardig groot en de politieke informatie, door De Kadet verstrekt, verrijken het notenapparaat aanzienlijk. De diepste eerbied voor de werkkraft, de nauwkeurigheid en de fijnzinnigheid in de weggelaten passages, waar het gaat om zuiver persoonlijke gebeurtenissen waarbij anderen, al of niet nog in leven, betrokken zijn, zal elke lezer krijgen, die niet ook nog door de sleutelgaten van particuliere vertrekken wil gluren.

DE briefwisseling is ook een onmisbare bron tot begrip van het werk van de beide schrijvers. Wie 'Het Land van herkomst' b.v. wil bestuderen dient de brieven, die hierover werden gewisseld, te kennen en ook Ter Braak kon, tijdens het schrijven, spreken over het werk, dat hij onderhanden had.

Met meer dan gewone spanning wachten wij op het vierde en laatste deel van de briefwisseling, om de afsluiting te lezen van dit unieke gesprek van twee van de allergrootsten, die in Nederland de pen op papier gezet hebben in een tijd, waarin al wat gemeen, klein, laf en dom was over Europa spoelde en waarin zij, onnavolgbaar, op de bres hebben gestaan voor de honnêteté, het enige, dat er altijd op aan komt, maar toen een volstrekte eis was.

B.

Rekenschap

HET laatste nummer van de twaalfde jaargang van *Rekenschap* opent met een klein artikel van prof. Brandt Corstius, tegen de beschouwing van prof. v. d. Wal over de oratie van prof. van Praag. Hij ontken dat er duister taalgebruik in is en zegt, dat de rede voor hem geen onbegrijpelijke passages bevat. Het slot van het stuk is klinkklare wartaal, die niet op rekening van de auteur komt maar op die van de drukker, wiens copy in pastei is gevallen, zoals dat heet.

De inleiding van ir. Th. Quené, gehouden op de landdag van Socrates op 7 nov. jl., *Leven in het jaar 2000* geeft een brede kijk op de woon-, leef- en recreatieproblemen van de twintig miljoen Nederlanders, die men ± 2000 verwacht. Het is een kundige, voorzichtige en redelijke beschouwing. Ook dr. A. J. Wichers sprak, bij diezelfde gelegenheid, over het jaar 2000. *Beleven in het jaar 2000* heet zijn referaat, waarin hij de 'geestelijke' toekomst beschouwt.

Het grote artikel *China en de Westerse wereld* van de hand van de nieuwe redacteur P. Krug, wordt vooraf gegaan en gevolgd door de Engelse vertaling van twee gedichten door Mao-Tsje-Toeng geschreven, uit resp. 1944 en 1935.

Prof. J. J. Fahrenfort schreef, als reactie op een stuk van prof. Gonggrijp uit het julinummer een artikel getiteld: *Enige gedachten over de grondslagen der moraal*. Het is o.a. een pleidooi om algemene begrippen als de rechtvaardigheid, de vrijheid, het goede met de uiterste voorzichtigheid te gebruiken, liefst zelfs ze te vermijden.

Prof. Freudenthal eindigt met een geestdriftige bespreking van een boek van de Oost-Duitser, prof. Havemann: *Dialektik ohne Dogma* (Rohwolt 1964). Medegedeeld wordt dat het secretariaat van *Rekenschap* in het vervolg naast Huijgens door Spigt zal worden waargenomen.

B.

Advocaat en procureur

'HET volgende is voor velen geschreven: voor degenen, die de zorg hebben te dragen voor een goede rechtspleging; voor degenen, wier taak het is voorlichting te geven omtrent hetgeen dagelijks in onze rechtspleging gebeurt; voor wie de jeugd onderwijzen en haar laten zien wat er in de wereld te doen valt; voor de jeugd zelf, die studeren wil en de keuze van beroep overweegt. Het is eigenlijk voor iedereen geschreven; iedereen heeft te maken met het recht, of hij het weet of niet'. Zo begint het instructieve boekje *'Advocaat en procureur'*, uitgegeven door de algemene raad van de Nederlandse orde van advocaten in Den Haag. Zeer leerzaam voor allen, die iets meer willen weten over genoemd beroep. Op aanvraag gratis te verkrijgen bij het bureau van de orde, Frederik Hendrikplein 23, Den Haag.

v. S.

Menno ter Braak

No 10 - 14 mei 1966

Geschiedenis van de menselijke communicatie

IN de reeks 'Kennis en vernuft' — uitgave Scheltema en Holkema, Amsterdam — verscheen 'Geschiedenis van de menselijke communicatie' van Maurice Fabre, vertaald door drs. J. G. M. Wellen en P. G. M. Wellen-Leeuwenberg. Een buitengewoon instructief en boeiend geïllustreerd boek over de ontwikkeling van de menselijke taal, van het schrift, de boekdrukkunst, de krant, de posterijen en de nieuwste vormen van menselijke communicatie, die de electronica in al haar toepassingen mogelijk heeft gemaakt. Uitvoerige bespreking van dit voortreffelijke werk is overbodig; daarom volstaan wij met 'van harte aanbevolen' voor iedereen, die zich interesseert voor de mogelijkheden en moeilijkheden van intermenselijk contact. De prijs van het boek is f 14,50; bij intekening op de gehele serie *Kennis en vernuft* f 12,50 per deel.

v. S.

Mens en Wereld

verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredacteur: dr. H. Bongers

Redactieraad: mr M. Rood-de Boer, prof. dr. J. C. Brandt Corstius, H. P. Danz, R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof, P. W. van der Vliet

Redactiesecretaris: J. van Straten, Goethelaan 73 Utrecht, telefoon 030 - 3 15 63

Administratie, abonnementen en advertenties: postbus 114, Utrecht, telefoon 2 46 41; postgiro 30 49 60 c.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag

Abonnementsprijs voor leden van humanistische organisaties f 6,50 per jaar, voor niet-leden f 8,50, buitenland f 10,—, losse nummers f 0.30

‘Een harde wereld’: lering en vermaak in goede synthese

ONDER de titel ‘Een harde wereld’ verscheen vorig jaar een pocket, waarin de econoom prof. J. Pen een aantal van zijn artikelen, gepubliceerd in verschillende tijdschriften, heeft gebundeld. Het boekje is niet alleen ‘voer voor economen!’ De schrijver behandelt uiteenlopende onderwerpen, waaronder cesarisme, koude oorlog, ontwapening, moderne stedenbouw, conservatisme, welvaartsstaat, conflictologie, pressiegroepen enz. Toch vallen zij onder één noemer. De schrijver zegt: ‘Deze bundel behandelt sociale verschijnselen’.

Pen verstaat de kunst om (zonder zwart-wit-tekening, zonder te veel uitroeptekens) de werkelijke waarde te bepalen van allerlei gevestigde meningen en apologieën van belangengroepen. Men leze de beschouwing over het conservatisme! De conservatief meent: 1. Er is te veel verandering, de ontwikkeling wordt geforceerd. 2. Men moet de status quo handhaven. 3. Het recht en de (natuurlijk oude!) kunst vertegenwoordigen hoge waarden. 4. Het materialisme is even laag als het utilitarisme. 5. Mysterie moet mysterie blijven en daarom is de psychologie verdacht, de sociologie nog meer. 6. Er zijn leiders en geleiden, maar soms vergeten de geleiden hun plaats. 7. Het eenvoudige moet eenvoudig blijven. 8. De nivellering ondermijnt de natuurlijke hiërarchie. 9. De staat zij sterk en zijn gezag onaangevochten. 10. De kerk is van huis uit een voortreffelijk instituut, om het even wat zij leert op het stuk van metafysica en theologie, hetzelfde geldt voor de universiteit; het is alleen spijtig, dat er linkse dominees zijn die de traditie aantasten en menselijke gelijkheid buiten de kerk preken; iedereen wordt maar student. 11. In de onderontwikkelde gebieden wil men de armoede opheffen van mensen, die een hard en eenvoudig leven gewend zijn maar nu de wildste aspiraties hebben gekregen en zelfs in auto's willen rijden. 12. Oorlogen zijn natuurlijk, zij vloeien voort uit de menselijke natuur.

U kent soortgelijke stellingen natuurlijk wel. Pen analyseert ze niet alleen op enigszins baderende toon, hij laat ook zien dat zij in de huidige wereld niet langer houdbaar zijn. De oude machtsverhoudingen zijn immers definitief zoek.

Een gelijk karakter heeft zijn beschouwing over de pressiegroep. Iedere groep in de maatschappij is van mening, dat het inkomen van haar leden te laag is en weet hiervoor argumenten te vinden. Ik weet niet tot welke groep u behoort, arbeider, ambtenaar of leraar, maar prof. Pen heeft ook voor u een motivering tot salarisverhoging. Jammer alleen dat alle argumenten verschillen en daarom klopt het blijkbaar toch niet zo erg. Daarom vraagt prof. Pen: ‘Pik er nu eens niet telkens dat argument uit, dat het best klopt met uw eigenbelang’.

Prof. Kuin, die de macht van de grote ondernemer op wat al te vriendelijke wijze bagateliseert, vindt in zijn ambtgenoot een zeer kritische luisteraar, die betwijfelt of het met de macht van de grote ondernemers (hun macht door prestatie, kapitaal, maar ook door familie- en standsrelaties!) wel allemaal in orde is.

Met veel belangstelling las ik ook Pens beschouwing over het cesarisme. Er valt een bepaalde lijn in het leven van antieke dictators te ontdekken. In het begin maakten de Romeinse keizers zich verdienstelijk door hun militaire en politieke gaven, door hun streven naar verheffing van het volk. Wanneer de eigen corruptie inzet verdedigen zij met des te meer ijver de goede zeden en de zuiverheid van het Romeinse bloed (wie denkt hier niet ook aan Hitler en

Prof. dr. J. Pen

Stalin?). Dan volgt de fase van bloeddorst, mas-samoord, pathologische zin voor theater, ten-slotte dementie, buitensporige angst, politiek verval met als einde: een gewelddadige dood. Het schema, dat Pen ontleende aan de Franse schrijver Roger Vailland, past wat het heden betreft volgens hem niet op de nogal angstige Salazar. Maar het verdient zeker de aandacht van hen die geïnteresseerd zijn in het doen en laten van de Chroesjtsjows, Mao's en Nassers. Nu prof. Pen toch namen is gaan noemen voor een voorlopig onderzoek had het lijstje wel uitgebreid kunnen worden met figuren als Nkroemah, Franco en Soekarno.

‘Lering en vermaak’ is een ander onderwerp. De echte Nederlander poogt altijd het nuttige met het aangename te verenigen. Prof. Pen wil zulks doen met lering en vermaak. ‘Want’, zegt hij, ‘goede lering en goed vermaak vallen samen. De hoge ernst en de zware verveling van menig leerprogramma hebben de mening doen postvatten, dat het gebogen zitten over boek en schrift een taaie bezigheid is, nuttig en nodig, maar gepaard gaande met tegenzin’. Volgens prof. Pen kan het ook anders en wie zou hem daarin niet willen bijvallen? Trouwens, dat lering en vermaak tot een gelukkige synthese kunnen komen bewijst wel dit boekje van de Groningse hoogleraar!

P. Krug

Prof. dr. J. Pen. *Een harde wereld*, Amsterdam, De Bezige Bij. (Kwadraatpocket, no. 16). Prijs f 5.00.

PAUL BRAND (Hilversum/Antwerpen) gaf – in samenwerking met het vormingscentrum der Katholieke Actie ‘De Horstink’ (Amersfoort) een brochure uit van drs. H. M. Dresen-Coenders ‘Hoe voorlichten?’ (‘Eenvoudige seksuele voorlichting van kleuters en lagere-schoolkinderen’). De bedoeling van dit 32 pagina's tellende geschriftje is niet, ‘eens even’ uit de doeken te doen hoe ouders hun kinderen over seksuele zaken kunnen voorlichten. Het wil een paar belangrijke vragen op het terrein van de seksuele voorlichting aan de orde stellen en beoogt daarmee, een stimulans te zijn voor gesprekken tussen ouders onderling. Aanbevolen voor alle ouders, die (nog steeds!) geen raad weten met de voorlichting over sexualiteit en daarmee samenhangende problemen – die dikwijls geen problemen blijken te zijn.

‘Brieven aan mijn man’: goed en eerlijk boek

HET is niet gemakkelijk een recensie te schrijven over Renée Plate's roman ‘Brieven aan mijn man’. De moeilijkheid schuilt niet in ondoordringbare filosofieën of een ingewikkelde, psychologische probleemstelling, noch in complexe situatieschetsen of uitzonderlijk taalgebruik. Niets van dit alles: Renée Plate maakt het ons moeilijk omdat haar hele boek ons bijna direct op en in het lijf is geschreven. Dat te erkennen kost enige zelfoverwinning. Haar brieven zouden die van ontelbare vrouwen aan hun mannen kunnen zijn, als zij Renée's moed, zuiverheid en indringingsvermogen hadden.

Ze schrijft aan haar (fictieve?) man, over haar na acht jaren in sleur vastgeslibde huwelijk. Hoewel Renée – zo ondertekent ze ook haar brieven – hunkert naar liefde, naar kameraadschap die in een huwelijk te vinden zijn, weigert ze de bevestigende en bevestigende Eros buiten haar leven te bannen. Het probleem van de recensent is, dat hij moet trachten te analyseren wat Renée Plate onder erotische verliefdheid, onder kameraadschappelijke trouw in een huwelijk en onder liefde verstaat. Hij moet proberen te scheiden en hij kan het niet, want de drie door Renée Plate gebruikte ‘begrippen’ vloeien voor haar en voor hem in en door elkaar. In het huwelijk, dat Renée Plate door middel van haar openhartige brieven schetst, lijkt de mogelijkheid tot kameraadschap verstikt in de monotone verveling die we, als we scherp (willen) waarnemen, overal om ons heen zien. Het ‘verhaal’, als ik dat zo mag noemen, begint als Renée – zelf ook bijna verstikt – met haar twee kinderen van haar man is weggevlucht, van de man die zij in wezen niet kan missen. ‘We zijn langzamerhand voor elkaar abso-luut onmisbare gebruiksvoorwerpen geworden, zo iets als een huis of een bed, een arm of een been. Wat moet ik ineens zonder heen?’ En toch vertikt ze het langer want ‘het zou zo rustig zijn als je eens ophield aldoor van die verliefde verrukking van me te eisen die ik niet meer voel, en jij net zo min trouwens’.

Toch hunkert ze naar die verliefde verrukking, naar erotische betovering die – ze weet het – nooit van lange duur is, die je niet duurzaam van jezelf bevrijdt, maar die je nu en dan vleugels geeft waarmee je je boven de alledaagseheid kunt verheffen. ‘Het was een vergeten mogelijkheid voor me, een openbaring zowat, dat je iemand gelukkig kan maken gewoon met jezelf... door twee verlangende armen aan een verliefd hart te worden gedrukt, iemand onder je handen gelukkig te zien worden... wat heb ik dat gemist al die jaren, ik merk nu pas hoe erg’.

De oplossing uit de huwelijksproblematiek – daar is het weer! – die Renée Plate bepleit is niet nieuw. Het echtpaar Wibaut-Berdenis van Berlekom heeft haar in de jaren '30 in zijn boek ‘Wordend huwelijk’ voorgesteld en er onnederlandse stormen door verwekt: man en vrouw zouden – hoewel ‘getrouwd’ – binnen bepaalde grenzen vrij moeten blijven aan hun verliefdheden, hun erotische bevestigingen (let wel: ook dat woord komt van vliegen, vleugels!) toe te geven. Renée Plate wil die vrijheid behouden in ‘haar’ huwelijk.

Scherper afgebakend: het huwelijk is voor haar heel iets anders dan erotische verliefdheid, is voor haar iets anders ook dan liefde. Verliefdheid, dat zijn die vederlicht makende verrukkingen, het huwelijk kan durend de menselijke eenzaamheid doorbreken, kan tot een geheel leven vullende kameraadschap voeren. En liefde? Het is mijns inziens niet toevallig, dat Renée Plate met zo grote innigheid spreekt over al die lieve kinderen uit de buurt – de vriendjes en vriendinnetjes van haar eigen kinderen – over haar eigen vrienden en vriendinnen, over al die eenzamen waarheen ook haar hart uitgaat. Het is niet toevallig dat zij – ietwat speels – ‘de kosmos’ erbij haalt. Liefde omvat voor haar veel meer dan het huwelijk, is iets zo groots dat zij het niet omvatten kan, geen woorden kent die het kunnen benaderen. Dan maar wat speelse spot over zichzelf. ‘Brieven aan mijn man’ is een eenvoudig en waar boek, nergens ontsierd door mooischrijverij, door verdoezeling van feiten. Er zullen velen zijn, die het een onzedelijk boek zullen noemen: alsof vijftig jaar lang elkaars leven verpesten zedelijk zou zijn. Het is een idealistisch dus lichtelijk ‘onpraktisch’ boek en daarom houd ik ervan, raad ik iedereen aan het te lezen. De Amsterdamse uitgever Geert van Oorschot heeft ervoor gezorgd, dat velen het kunnen kopen: het kost maar f 5.90.

J. v. S.

DRIELUIK VAN VOOR-OORLOGS GEESTELIJK LEVEN

DRIE boeken*, met ongeveer een jaar tussenruimte verschenen, wachten al geruime tijd op een bespreking. Ze vormen samen, ook zonder dat de auteurs het bewust zo bedoeld hebben, een drieluik van een brok geestelijk leven in Nederland zoals dat tussen de beide wereldoorlogen in politiek en cultuur tot uiting kwam. Wie er nog behoefte aan mocht hebben verklaard te zien hoe het toch komt dat het verzuilde Nederland op ongelijksoortige benen staat, vindt in deze drie 'documentaires' de bouwstenen voor de verklaring van dit typisch vaderlandse verschijnsel ruimschoots aangedragen. Hij leert er een land uit kennen, waarin de grote godsdienstige stromingen van het christendom, de rooms-katholieke en de protestants-christelijke (en van die laatste dan vooral de gereformeerde sector) zich maatschappelijk sterk afzetten tegen het socialisme, dat het kerkvolk als 'het rode gevaar' werd afgeschilderd – en dat niet alleen in politieke zin.

Natuurlijk, er waren ook andere motieven in het kerkelijke kamp, die bijdroegen tot het uitleven van het parool de gelederen te sluiten en zich te verzamelen op het eigen geestelijk erf. Het losser worden van de zeden na Wereldoorlog I, de groeiende onkerkelijkheid, de behoefte aan een diepere bezinning op de godsdienstige beginselen, het speelde allemaal een rol bij dit streven kracht te zoeken in het isolement. En ondanks de politieke samenwerking in coalitieverband, waarbinnen dan nog wel de liberalen en een enkele vrijzinnig-democraat werd toegelaten, getuigt ook menige bladzijde in 'Uit het rijke roomse leven' en 'Het beeld der vaderen' van de oude kloof tussen rooms en protestant, en in dat laatste boek van de verschillen tussen de onderscheidene reformatorische richtingen. Maar als een rode draad duikt toch altijd weer het socialisme op, als de gemeenschappelijke vijand waartegen afweer geboden is.

De keerzijde van die medaille vindt men in 'De taaië rooie rakkers', waarin de socialistische strijd in de periode van 1918 tot 1940 vooral aan de hand van teksten uit kranten en brochures beschreven wordt. Al heel vroeg leefde in de SDAP de overtuiging dat christendom en socialisme heel wel samen konden gaan, maar in de vooroorlogse periode, waarin nog maar weinige dominees naast het kruis de rode vaan hieven, was het socialisme in al zijn schakeringen toch in de eerste plaats het kamp der buitenkerkelijken.

Minder dan in de oertijd van het socialisme leefde het tussen de oorlogen vanuit de heilsvoorwachting, die aan de strijd der pioniers een haast religieuze gloed verleende. Maar wel schiepen zijn aanhangers zich een eigen levenspatroon, een eigen levensstijl soms ook, met name in de jeugdbeweging, waarin wij als een onderstroom humanistische trekken onderkennen.

Al leefde in de socialistische kring sterk de behoefte zich, als reactie mede op de verzuiling in het kamp der gelovigen (waar de katholieken het zelfs tot een eigen geitenfokvereniging brachten) ook buiten het terrein van de politieke en maatschappelijke strijd hechter aaneen te sluiten, de beperkte, op een structuurverandering van de maatschappij gerichte doelstelling van het socialisme vormt een te smalle basis voor een voltooide levensovertuiging die als tegenhanger van het christendom zou kunnen gelden. Nu na de tweede wereldoorlog christenen van diverse pluimage zich in groteren getale voor het socialisme uitspreken dan vroeger

voor mogelijk werd gehouden, is dat duidelijker dan ooit.

De samenstellers van de drie documentaires, waarvan wij hier slechts een enkel aspect belichtten, hebben met zoveel woorden of zijdelings duidelijk gemaakt dat het hen niet om geschiedschrijving begonnen was. Wel, dat is het ook beslist niet geworden. Maar wel leveren de vruchten van hun inspanning boeiende en soms vermakelijke lectuur op, niet alleen voor

Jones' biografie van Freud verwaterd door bewerking

MEN kan met enig recht verdedigen dat het er weinig toedoeft in welke vorm wij de mannen eren, die men de dragers van onze cultuur noemt, mits men maar zorgt dat zij geëerd worden. Geëerd en gekend. De middeleeuwer kende zijn heiligen door de legenda aurea – naar men zegt een abominabel slechte historische bron – maar in ieder geval kende en vereerde hij ze. Helden en heiligen bepalen door hun mythische trekken de meest essentiële waarden van onze cultuur. Dit geldt ook voor onze tijd. Darwin, Marx, Freud – de dragers van de cultuur waarop onze hedendaagse beschaving rust – zijn reeds een mythe geworden en het is daarom nodig en nuttig dat hun levensverhaal in ieders hand komt. Hun stoutmoedigheid, hun menselijkheid, hun waarheidsliefde, zij vormen elk op hun beurt richtsnoeren, ethische richtlijnen, waarmee wij ons zelf in de uren van onzekerheid willen sterken en die wij onze kinderen als voorbeelden voor willen houden. Het zou daarom gewenst zijn iets van deze levensgeschiedenis in een vorm te brengen, die voor iedereen toegankelijk is, voor de eenvoudigste handarbeider, voor elke kantoorman, zo goed als voor intellectuelen. Dus niet in vreemde talen, maar in het Nederlands. Wat een moeilijkheden rijzen nu op. Hoe kan men aan een leek duidelijk maken wat de discipline en asciese van het laboratorium betekent? Hoe kan men hem duidelijk maken wat de 'zelf-analyse' van Freud betekende? Dat zij, wat betreft zijn intrinsieke geestelijke betekenis voor onze cultuur, op één lijn gesteld zou kunnen worden met b.v. een Imitatio Christi van Thomas à Kempis. Welke vorm van populariseren moeten wij

hen die het allemaal mee hebben beleefd, maar ook voor de jongeren, die er veel in het leven van Nederland nú door zullen gaan begrijpen.

D-z

*) *Uit het rijke roomse leven, een documentaire over de jaren 1925-1935, samengesteld door Michel van der Plas;*

Het beeld der vaderen, een documentaire over het leven van het protestants-christelijk volksdeel in de twintiger en dertiger jaren, samengesteld door A. C. de Gooyer;

De taaië rooie rakkers, een documentaire over het socialisme, samengesteld door Igor Cornelissen, Ger Harmsen en Rudolf de Jong.

Ambo-boeken Utrecht.

kiezen om te bereiken dat deze strijd van een man met zich zelf blijvende indruk achter laat? Zodat de taxi-chauffeur in een ogenblik van wachten er een bladzijde van wil lezen, dat de gewone man er een plaats voor vindt op zijn bescheiden boekenplank, naast de levensgeschiedenissen van Darwin en Marx, wat mij betreft naast de bijbel. Zodat een dichter er een ballade over schrijft, die door een Brassens of Jaap Fischer gezongen wordt. De uitgevers De Boer en Brand hebben de levensbeschrijving, die één van de oudste leerlingen en volgers van Freud over hem schreef, laten vertalen. Jones' werk is het beste wat er over Freud geschreven is. Jones kende Freud zeer persoonlijk en kreeg inzage in de intieme correspondentie van Freud, die een ontroerende en schokkende kijk op de grote man geeft. Jones' biografie is echter een wetenschappelijk werk. Jones probeert Freud's aandeel in de biologische ontwikkeling, in de neurologische, in de farmacologische, en natuurlijk in de eerste plaats in de psychologische ontwikkeling te volgen en te analyseren en is daarbij aangewezen op veel technische kennis en details.

De uitgevers hebben gebruik gemaakt van de verkorte uitgave en bewerking, die Lionel Trilling en Steven Marcus van Jones' biografie hebben gegeven. Een hachelijke onderneming, die een essentiële verandering in het oorspronkelijke werk teweeg heeft gebracht. Des te hachelijker omdat zij deze bewerking hebben laten vertalen. De bewerking maakt de oorspronkelijke biografie ongetwijfeld leesbaarder voor leken, want een aantal technische details zijn inderdaad niet noodzakelijk voor het verwerven van kennis. Ernstiger wordt het wanneer bepaalde passages wel, andere niet opgenomen zijn: de vaak negatieve houding, die Freud tegenover de idealistische filosofie zijner dagen innam, komt b.v. niet meer duidelijk uit de verf.

Erger vind ik dat de vertaler vele ernstige fouten heeft gemaakt, waardoor de tekst nogal eens onbegrijpelijk is geworden. Wie zou denken dat met zenuwprocessen zenuwuitlopers bedoeld zijn? Is het niet ergerlijk dat de grote Nederlandse neuroloog Winkler – alsof hij een Duitser was – Winckler gespeld wordt?

Wie kan nu geacht worden aan dit boek iets te hebben? Zij die zonder het engels voldoende te kennen toch een idee willen krijgen van de figuur van Freud en daarbij niet tevreden zijn met een romantische levensbeschrijving zoals Stefan Zweig e.a. gegeven hebben. Aan de andere kant mensen, die met de vraagstellingen van de psychoanalyse een zekere vertrouwdheid bezitten. In feite de wat gehaaste, misschien wat luie ontwikkelde leek, want voor de volslagen onbekende op dit terrein lijkt het mij een moeilijk werk. Dus, zult u gemerkt hebben, toch niet het zo zeer gewenste heldenleven dat voor iedereen open staat, maar een ietwat verwaterde en verdunde oplossing van overigens edele wijn, die soms een beetje naar de kurk smaakt.

V. W. D. SCHENK

'Leven en werk van Sigmund Freud', door Ernest Jones. Uitgave: De Boer en Brand. 2 dln, prijs: f 9.- per deel.

Sigmund Freud

IK denk er ZO over

Dóórdenzen naar vrede

DE zaak is door te dringen in een materie die is: ons bestaan. Zoek het vertrouwen in een leven, dat ons eeuwenlang voor ogen is gesteld: een leven na de dood. We geloven er niet meer in. Eerlijk tot ons door laten dringen: straks ben ik dood, dan ben ik volkomen niets. Iedere minuut die ik leef, is een kleinood, waarvoor ik dankbaar ben. Ik houd van het leven, van de natuur, van mijn naasten en vele anderen. Zoals honger mij gegeven is, is liefde mij gegeven.

Diep ten grondslag aan de vernietiging van het bestaan, ligt de ontmoeting. Mens ontmoet mens en gereed ligt de achterdocht. De kans is groot, dat deze tot actie komt; dit betekent agressie. Eigenlijk hadden beiden iets anders verlangd, maar het werd weer een teleurstelling. In het groot kan dat weleens zijn: de atoombom.

Wij leren leven zonder hemel; wij leren leven zonder elkaar. Wel zijn wij soms een beetje bang: voor een plotseling verlies van een geliefde, voor een toekomstige James Bond- of provomaatschap, soms zelfs een beetje bang voor de atoombom. Dagelijks volgegaten met berichten, laten wij ook die tot ons komen en van ons heengaan. Wij merken dat we overal aan wennen.

Bij het zeventienjarig bestaan van de NATO wordt ons zoet vertrouwen gesteund door het bericht dat de USA nucleair nog steeds machtiger zijn dan de USSR. Op de bedreigde miljarden weten slechts weinigen wat dit betekent: terwijl een toename aan kracht ook de macht doet groeien, houdt dit toch op een gegeven moment op. Beide krachten kunnen elkaar thans totaal vernietigen. Waartoe dient dan het aantal bommen, dat men daarop nog overhoudt?

Iedere tijd heeft zijn eigen schijnheiligheid: wat vroeger een enkel van een juffer vermocht, presteert nu amper haar navel. Onze schijnheiligheid thans is 'verbluffende openhartigheid' op film, papier, enz. De cliché's die zo ontstaan, geven ons een nieuw levenspatroon, realistisch, kritisch ingesteld, wars van idealisme. En wat gaan we daarmee doen?

Over het hele Atlantische blok en het oostelijk blok vliegen dagelijks vliegtuigen met atoombommen. Een ongeluk is niet uitgesloten.

Het maken van nog meer atoomwapens en het vormen van nog meer atoomlanden, heeft nu een kritisch punt bereikt. Wat ons de laatste twintig jaren gered zal hebben van een nieuwe wereldoorlog, staat op het punt zich tegen ons te keren. Mogen wij nooit leren leven!

Waarom wantrouwen wij elkaar? Omdat wij niet geleerd hebben elkaar te kennen. Zoek daarom met de ander een bevredigende vorm van leven. Zet daarvoor alles in. Neem met geen enkele andere gewoonte genoegen, dan met die van het dóórdenzen naar vrede.

S. L.-v. D.

(Door de redactie iets bekort)

'Kitsch'

IN zijn op 2 maart in het American Hotel te Amsterdam gehouden voordracht 'De kleine en de grote strijd', liet prof. dr. J. P. van Praag blijken dat hij van schilderkunst in het algemeen en voor een deel ook van de moderne richting daarvan hield. Van een ander deel distancieerde hij zich als zijnde 'kitsch'. Dit nu leek mij een minder verstandige opmerking. In de eerste plaats neemt hij daardoor vele mensen een objectieve kijk op de hedendaagse kunst en de zich er door aangetrokken voelende jongeren, voor wie deze vorm van expressie beslist een functie vervult, n.l. de mogelijkheid zich in deze 'ideale' samenleving een vrijer mens te kunnen voelen. In de tweede plaats lijkt het mij niet verstandig om met dergelijke uitspraken de 'grote strijd' tegemoet te treden, waarbij het m.i. toch vooral gaat om deze jonge en vrije mens. Of beweegt 'het zich in doen en denken redelijk kunnen verstaan', dan toch binnen zulke enge grenzen, dat men enigermate gefrustreerd moet zijn om zich in het Verbond thuis te voelen?

Het door de journalist Jan Rogier in Vrij Nederland bij het 20-jarig bestaan van het Verbond geplaatste artikel 'Een kerkje naast de kerken' mag dan blijk geven van kortzichtigheid, men is toch geneigd in zijn naar radicalisering verwijzende uitspraak een kern van waarheid te zoeken. Laat het Verbond eens langs gaan bij de 25 dichters, die op 28 februari in Carré een zaal met 1800 jongeren tot laaiend enthousiasme konden brengen. Jongeren, die blijkens hun luide instemming met Adriaan Morriëns kritiek op het Concilie, weinig met kerkelijke instanties schenen op te hebben. Dichters, die (konden zij anders dichters zijn?) door alle cynisme, ironie en kritiek heen toch een duidelijk 'ja' voor het leven lieten horen. Het Verbond kan natuurlijk wachten tot deze jongeren de leeftijd van 50 of 60 jaar bereikt hebben, maar dan zou het weleens te laat kunnen zijn.

BOB VAN LEEUWEN

V.S. en Rusland

IN 'M. & W.' verschijnen af en toe artikelen, die het optreden van Amerika in Vietnam afkeuren. Zo ook weer het artikel van Constandse in no. 6 van dit jaar. Wilt u zo goed zijn, óók eens enkele keren een artikel te plaatsen, waarin het optreden van Rusland in vele landen achter het ijzeren gordijn wordt veroordeeld? Dat optreden lijkt mij afkeurenswaardiger dan het optreden van Amerika in één land (Vietnam). Vergeet u niet, dat men indertijd Hitler te lang zijn gang heeft laten gaan, hetgeen ten slotte toch tot een wereldoorlog heeft geleid. Het optreden van Amerika in Vietnam heeft ten doel het opdringen van het communisme tijdig te verhinderen, zodat wij in het westen niet weer de dupe worden van een te laat ingrijpen.

G. Ch. HEIJBLUM

Moest Barbertje hangen?

MET enige verwondering heb ik kennis genomen van het cursiefje in M. en W. van 5 maart. De cursiefjes zijn altijd vriendelijk van toon; door sommigen worden ze daarom geprezen, door anderen veroordeeld. In het cursiefje van 5 maart is de schrijfter vervolgd en zweert een dure eed 'Dat doe ik nooit meer!' De schrijfter was uitgenodigd als humaniste in een televisieforum over geboortebepijking zitting te nemen. Dat is haar niet goed bevallen: de voorzitter van het forum - de heer Rogier - was ten enen male ongeschikt voor zijn taak.

Nu valt in het cursiefje ook het gemis aan argumentatie op. Wat kan het de lezer schelen wat er bij televisieopnamen voorvalt; alleen het resultaat is van belang. Toegegeven het forum was geen daverend succes. 'De heer J. Rogier zou de leiding iets strakker hebben kunnen hanteren', aldus de N.R.C. Het langs elkaar heen praten is min of meer inherent aan de forumdiscussie.

De schrijfter van het cursiefje zal dit alles niet besef hebben, ze is gegriefd over de leiding van het forum en gebruikt nu haar rubriekje om haar gal uit te spuwen op zo'n journalist die de euvelen moed heeft een forumdiscussie te leiden. Of zou er nog een andere reden zijn, die het onze cursiefjesschrijfter noodzakelijk maakte de heer Rogier eens voor de lezers van M. en W. te kijken te zetten? Jan Rogier is namelijk redacteur van de Volkskrant en van Vrij Nederland. In laatstgenoemd blad verscheen op 19 februari een beschouwing van hem onder de kop 'De nieuwe middenstand - Twintig jaar Humanistisch Verbond: een kerkje naast de kerken'. Een citaat uit Rogiers beschouwing: 'Zelfs de crisis die de kerken nu meer dan ooit teistert gaat aan het Humanistisch Verbond voorbij en dan niet omdat het Verbond reeds voorbij de problematiek van deze crisis zou zijn, maar omdat alle revolutionair elan in dit gezelschap ontbreekt. Het confectiepak is tekenend voor leden en bestuur, de middelmatigheid en het vrijblijvend woordgebruik kenmerkend voor stijl en opvattingen'.

Een vraag aan de cursiefjesschrijfter mevr. A.

Spigt-v. Blijenburgh, een vraag ook aan de redactie van M. en W.: Moest Barbertje soms hangen of is hier sprake van een gebrek aan gewoon inzicht?

P. SCHIPPER

(Door de redactie bekort)

TOEN we na afloop van de T.V.-opname 's avonds tegen twaalf met een aantal forumleden moe, boos, katterig en teleurgesteld door Bussum liepen te foeteren over de gang van zaken bij de T.V. en de leiding van de heer Rogier, wisten we nog niet, wat deze 'Barbertje' over het Humanistisch Verbond voor Vrij Nederland had geschreven. De datum van uitzending was ons slechts vaag en vrijblijvend medegedeeld. Dit alles heeft dus geen rol kunnen spelen bij het schrijven van mijn cursiefje. Gelukkig maar, anders was ik misschien nog bozer en onvriendelijker geweest en wie weet, wat voor lelijke woorden er dan wel in M. en W. waren gekomen!

ANS SPIGT

Politiek partijblad?

BIJ het lezen van M. en W. vraag ik mij steeds vaker af te doen te hebben met een blad dat beoogt een humanistische visie te geven op de problemen van de mens, die hem ten slotte doen besluiten één van de honderd zoveel religieuze stromingen te gaan aanhangen, dan wel met een politiek partijbladje. Als ik het streven van het H.V. juist aanvoel dan is een belangrijke taakstelling het bevrijden van de mens van kunstmatig opgewekte angsten en godsdienstige taboe's. Ik weet hoe moeilijk het is een periodiek als dit op het doel gericht te houden, maar meehuilen tegen de Amsterdamse politie en de vraag monarchie of republiek houden m.i. met de doelstellingen van het H.V. weinig verband. Persoonlijk kan ik mij uit M. en W. maar slecht een inzicht vormen omtrent het humanistisch antwoord op de vragen omtrent ons zijn in de kosmos.

F. C. VAN LEEUWEN

Politie-optreden 1

DAT in M. en W. d.d. 16/4 Constandse met zijn artikel 'Geschokte democratie' zijn waarschuwend stem doet horen is redactioneel volkomen verantwoord, ook al is men het inhoud en strekking daarvan - zoals ondergetekende - lang niet in alle opzichten eens. Redactioneel niet verantwoord vind ik, dat naast het degelijk artikel van Constandse een geïllustreerd cursiefje staat over ongeveer hetzelfde onderwerp, maar dan zogenaamd humoristisch ingekleed. In het belang van het Humanistisch Verbond hoop ik, dat dit stukje felle oppositie zal verwekken.

Wanneer een moeder, opvoedster van opgroeiende kinderen, na een vertekend beeld geschetst te hebben van het politie-optreden, zich ten slotte de vraag stelt of, als er toch psychologen aan te pas komen, die niet beter bij de politie zelf kunnen beginnen, is mijn antwoord daarop: 'Neen' en dan met dringende aanbeveling, dat zij, de psychologen (liever nog de paedagogen), moeten beginnen bij die ouders, die menen in de geest van het cursiefje hun opvoedingstaak te moeten opvatten. Ik ben ervan overtuigd, dat de provo. de dupe is van zijn opvoeding en milieu, niet in de eerste plaats van de onvolmaaktheden, die elke democratie nu eenmaal aankleven. Hoe het ook zij, het goed praten van spelbreuk, eigen richting en ontlustering ten koste van noodzakelijk orde-herstel hoort m. i. in ons humanistisch blad niet thuis.

MR. A. DE JONGH

(Door redactie bekort)

Politie-optreden 2

OP de voorpagina van M. en W. van 16 april wordt nog eens gewag gemaakt over het optreden der politie. Bij het lezen vroeg ik mij af, of dit nu weer ter tafel moest worden gebracht, en dan op zo'n scherpe manier! Er blijft geen stuk heel aan de politie. Bedenk wel, het zijn ook maar mensen, met hun deugden en ondeugden, net als wij. Er is al maandenlang gesard en getreiterd, daarna de spanning voor de dag van het huwelijk en dan weer

(Zie verder pag. 11)

Bij de dood van monseigneur Bekkers

DE R.-Katholieke kerk in 't algemeen en haar tak in Nederland heeft een groot verlies geleden door de dood van de bisschop van Den Bosch, monseigneur W. M. Bekkers. De kerk, middeleeuws wat betreft de theologie, middeleeuws wat betreft de autoriteit, conservatief wat betreft haar moraal en haar opvattingen omtrent de wereld, zowel politiek als sociaal, heeft de laatste tien jaar de bakens verzet. Zij heeft het oor geleend aan de nouvelle théologie, zij heeft de paus nadrukkelijk als de primus inter pares beschouwd, zij heeft de stem van leken willen horen, zij heeft de brandende morele problemen niet langer op negentiende eeuwse of zestiende eeuwse wijze willen behandelen, zij heeft de sociale vraagstukken niet langer op paternalistische wijze willen afdoen en zij heeft haar taak in de wereld en voor de mensen duidelijk gesteld.

De Nederlandse clerus heeft, tijdens het concilie, geen onbelangrijke rol gespeeld om deze vernieuwingen tot stand te brengen en temidden van de Nederlandse bisschoppen was bisschop Bekkers een der vooruitstrevendsten. Waardoor was hij in zo korte tijd tot een bijna nationale figuur geworden, waardoor was hij zo dikwijls in het nieuws, waardoor volgde men, in en buiten de kerk met zoveel brandende belangstelling zijn uitspraken, zijn verklaringen? Het antwoord ligt in twee eigenschappen: hij was menselijk

bewogen en hij was moedig. Hij bezat de moed om op te tornen tegen isolationisme van de kerk, hij had de moed om de grote problemen direct, zonder diepzinnige omhaal van door leken onbegrepen theologische casuïstiek, te stellen en aan een werkelijke oplossing te werken. Deze openheid, moed en menselijke bewogenheid stempelen hem tot een uitzonderlijk man, een werkelijke persoonlijkheid. Hoe smartelijk het verlies is van zo'n man, zijn invloed zal blijven want er is in de R.-Kath. kerk iets gebeurd van ongemene betekenis. Men durft te zeggen en te spreken, men durft te handelen. De verlammen- de, benepen tijd van 'het rijke Roomse leven' is voorbij. Dat heeft hij met zijn optreden bereikt.

Monseigneur Bekkers sprak en trad op als een gewoon mens, hij verschoot zich, buiten zijn direct herderlijke taak, niet achter zijn ambt om afgemeten, deftig, autoritair en ongenaakbaar te zijn. Met humor en ironie kon hij over de heiligste zaken spreken.

Hij zal, in en buiten de R.-Kath. kerk, voortleven als de belangrijkste exponent van een stroming die de kerk open heeft gemaakt, naar de wereld heeft gewend om de gewone mensen werkelijk te helpen en die de angst heeft uitgebannen, die tot isolatie, haat en conservatisme voert.

B.

(Vervolg van pag. 10)

een tentoonstelling van de foto's van de relletjes, met alle narijheid van dien. Men kon toch begrijpen, dat ieder weer tot het uiterste gespannen was. Waarom ging men naar die tentoonstelling, toch niet met vredelievende bedoeling jegens de politie? 'k Ben mij er van bewust, dat velen van ons ook geïrriteerd zouden worden en tenslotte dingen zouden doen, waar we achteraf spijt van hebben. Zo ook de politie. Gelukkig heb ik in de loop der jaren betere ervaring opgedaan, o.a. behulpzaam bij een fietslantaarn die niet brandde of een bel die geen geluid gaf enz. 'k Geloof niet, dat hetgeen u geschreven heeft, de manier is om tot een vredelievende oplossing te komen. Dit kan alleen maar haat wekken en dat is toch niet de bedoeling van de humanist.

Mw. R. KLIJN

Politie-optreden 3

IN M. en W. van 16 april komt op de voorpagina een artikelje voor van een redactrice, die haar aversie uit tegen het politieoptreden te Amsterdam. Dat verhaal heeft me verbaasd. Hoe men in humanistische kringen ook denken mag over die politie (en dat zal wel zeer genuanceerd zijn, zoals over de kwestie Vietnam, Zo is het, ontwapening, enz.), ik meen, dat schr. een terminologie gebruikt, die men van haar niet zou hebben verwacht. 'Knolsmeris, loeris van een paard, paardestaarten waarmee je ieder ogenblik een mep kunt krijgen, die opgetild worden om iets op je schoenen te deponeren'. Dat op de voorpagina van M. en W.! En van een redactrice nog wel! Het lijkt me toe, dat dit soort geschrift afbreuk doet aan de positie van de redactie en aan de standing van M. en W.

W. ZIJLSTRA

Politie-optreden 4

HET plaatje dat u afdrukt op de voorpagina van M. en W. no. 8, moet kennelijk dienen uw afkeer tegen het optreden van de Amsterdamse politie te verduidelijken. U deed beter er bij de jeugd de nadruk op te leggen dat men in een geordende staat onmiddellijk gehoor moet geven aan een verzoek van een politieagent. U moet dan het plaatje afdrucken waarop een jongeman naar de politie trapt. Hij had geweigerd aan een order tot doorlopen gevolg te geven en kreeg daarvoor – wat héél normaal is – een klap! Als u de jonge mensen in M. en W. duidelijk zoudt willen maken dat zij zich hebben te gedragen naar de aanwijzingen van elke politieman en zich, indien zij met het optreden van zulk een politieman niet akkoord gaan, te bevoegder plaatse steeds kunnen beklagen dan hebt u wat geschreven, waaraan de gemeenschap, ook de jeugd, wat heeft! Zulk een voorpagina zou M. en W. sieren.

P. TROOST

ALS men de indruk heeft gekregen, dat ik de lezers heb willen aanzetten tot haat tegen de politie, heeft men mijn cursiefje niet goed begrepen. Amsterdamers haten over 't algemeen de politie niet, ze hebben alleen van oudsher bitter weinig vertrouwen in het wijs beleid van de 'ooms-agenten' en ze staan er, ik zou haast zeggen van nature, uiterst sceptisch tegenover. Dat is gewoon een feit, maar misschien weet de heer De Jongh paedagogen te vinden, die de Amsterdamse ouders de woorden leren, waarmee ze hun kinderen kunnen voorlichten omtrent 'de deugden en ondeugden van de politie', zoals mevr. Klijn het noemt. Vooral, omdat, aldus de heer Troost, slaan een héél normale zaak is. Als dat dus kennelijk een deugd is, dan vraag ik me met een benauwd hart af, wat de ondeugden dan wel zijn.

ANS SPIGT

Aurora

heeft nu ook
een groeiende
verzekering
voor uitvaartkosten

Deze "Aurora-groepopolis" is een verzekering waarbij het aanvankelijk verzekerde bedrag met 2% per jaar stijgt, terwijl de premie onveranderlijk is.

Vraagt inlichtingen
bij

n.v. Levensverzekeringsmaatschappij

Aurora

Stadhouderskade 1^a, Amsterdam

Lezingen voor de radio

Zondag 15 mei VARA 9.45 uur: H. J. Roethof
'Hoe vertellen we het onze kinderen?'

Zondag 22 mei VARA 19.45 uur: G. Stellinga
'100 jaar Volksonderwijs – 100 jaar openbaar onderwijs'

Zondag 29 mei VARA 9.45 uur: G. Stuiveling
over H. G. Cannegieter

Zondag 5 juni VARA 9.45 uur: E. Happé 'Al-
weer het weer'

Op het Centraal Bureau van het Humanistisch Verbond is plaats voor een

Boekhoudkundige kracht

Vereist: MULO-opleiding
praktijkdiploma boekhouden
diploma M.B.A. en enige praktijkervaring
strekken tot aanbeveling.

Deze functie biedt de geschikte kandidaat goede
vooruitzichten.

Vakantietoeslag 6%.

Met de hand geschreven sollicitaties, onder opgave
van verlangd salaris, te richten aan Humanistisch
Verbond, Postbus 114, Utrecht.

ANNONCES

Wetensch. ambtenaar, 34 jr., zoekt
serieuze kennismaking met intelli-
gent meisje (tot 34 jr.), vrolijk en
huiselijk van aard.
Brieven onder no. 23 aan buro
M. & W.

Vakantie bij Kijkduin. Gem. kamers
met gebr. van keuken en badkamer
in parterreflat Thorbeckelaan, Den
Haag, telefoon 68 15 18.

Oudere heer zoekt (liefst) **gestoff.**
kamer met of zonder pension, in
nette omgeving in of nabij Apel-
doorn.
Brieven onder no. 25 aan buro
M. & W.

Welke dame (natuurlijkhebbster),
liefst in bezit van auto, zou bereid
zijn als levensvulling de huishou-
ding te verzorgen van alleenwonend
hoogbejaard heer, wonend op een
der mooiste punten van de Veluwe,
temidden der bossen, plm. 5 km van
de bebouwde kom. Hulp voor ruw
werk is aanwezig.

Brieven met referenties onder no.
24 aan buro M. & W.

Gevraagd in moederloos gezin met
2 kind., 3 en 5 jr., een lieve be-
schaafde **dame** voor de opvoeding
en het huishouden. Ervaring met
kinderen strekt tot aanbeveling.
Brieven onder no. 22 aan buro
M. & W.

Gezond natuurlijk leven is vegetarisch leven. Een gezaghebbend
oordeel over de modernste stromingen op voedingsgebied vindt u
in de „Vegetarische Bode”. Een proefabonnement voor zes nummers
ad f 2,50 zal u hiervan overtuigen.

Administratie: Admiraal de Ruijterweg 236 huis, Amsterdam W 2,
postgiro 201587.

STICHTING ERASMUSHUIS

4% obligatielening
uitgeloot per 1 januari 1966
nrs. 36 - 51 - 91 - 102 - 120 - 164 - 301 - 303 - 317 - 374 -
412 - 438 - 477 - 512 - 587

Coupons no. 8 betaalbaar
In te wisselen bij de Algemene Bank Nederland en
Vlaer & Kol te Utrecht
Omwisseling is mogelijk

Humanistische Correspondentiekring voor **huwelijkscontacten** op-
gericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij
het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner
zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht, gaarne 30 cent aan postzegels
insluiten.

Gevraagd een

A ADJUNCT-DIRECTRICE

boven 25 jaar, bekend met lichte verpleging.

Inrichtingservaring strekt tot aanbeveling.

B HUISHOUDELIJKE HULPEN

boven 18 jaar.

Intern, 5-daagse werkweek.

Met vakantieafspraken zal rekening worden gehouden.

Sollicitaties zo spoedig mogelijk aan de directrice van Huize „de
Wijert”, Van Ketwich Verschuurlaan 25, Groningen.

Lijst van boeken en brochures

verkrijgbaar bij het
Humanistisch Verbond

postbus 114, oude gracht 152 **utrecht**, telefoon 030-2 46 41
postgiro 30.49.60

Lees de „Humanistische Documentatiedienst”

Uitgave van de Humanistische Stichting 'Mens en
Wereld'.

Versijnt 11 x per jaar.

Publikatie van belangrijke berichten van alle humanis-
tische organisaties en van alle persberichten over het
georganiseerd humanisme in Nederland (f 3,- p. jaar).

Door storting of overschrijving van f 1,50 ontvangt u alle nog in
1966 verschijnende nummers.
Giro 30 49 60 t.n.v. Hum. Verbond, Utrecht.